

Laikina versija

GENERALINIO ADVOKATO

MICHAL BOBEK IŠVADA,

pateikta 2018 m. liepos 25 d. (1)

Byla C-310/16

Spetsializirana prokuratura

prieš

Petar Dzivev,

Galina Angelova,

Georgi Dimov,

Milko Velkov

(*Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamasis bylų teismas, Bulgarija) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Europos Sąjungos finansinių interesų apsauga – Kova su sukaviimu pridėtinės vertės mokesčio (PVM) srityje – Nusikaltimai mokesčių sistemai – Veiksmingas PVM surinkimas – Valstybės narų sąsipareigojimų apimtis – Ribojimai, kylantys iš pagrindinių teisių, ES ar nacionalinės teisės aktų – Įrodymai, gauti pažeidžiant nacionalinę teisę – Telefoninių pokalbių klausymasis – Teismo, išduodančio leidimų klausytis telefoninių pokalbių, kompetencijos neturėjimas“

I. **Įvadas**

1. Petar Dzivev kaltinamas tuo, kad vadovavo nusikalstamai grupei, kuri vykdo sukaviimų pridėtinės vertės mokesčio (PVM) srityje. Siekiant surinkti įrodymus apie šį dalyvavimą, buvo klausomasi pokalbių (pokalbiai telefonu buvo slapta pasiklausomi). Vis dėlto kai kuriems iš šių prašų leidimas buvo duotas teismo, kuris akivaizdžiai neturėjo kompetencijos suteikti tokį leidimą. Be to, kai kurie leidimai nebuvo tinkamai pagrįsti. Pagal Bulgarijos teisę taip surinkti įrodymai yra neteisėti ir negali būti naudojami baudžiamajame procese prieš P. Dzivev.

2. Būtent tokiais faktais ir teisiniais aplinkybėmis *Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamasis bylų teismas, Bulgarija) klausia, ar tokiu atveju, kaip antai nagrinjamu šioje byloje, ES teisės aktai draudžia taikyti nacionalinės teisės nuostatas, pagal

kurias draudžiama naudoti ?rodymus, gautus pasinaudojus pokalbi? klausymusi, kuriam leidim? suteik? teismas, netur?j?s tam kompetencijos, ir (arba) kuris nebuvo tinkamai pagr?stas, jei remiantis šiais ?rodymais b?t? tariamai nustatytas P. Dzivev dalyvavimas vykdant su PVM susijusi? nusikalstam? veik?.

3. Kiek valstyb? nar? privalo užtikrinti Europos S?jungos finansini? interes? apsaug? pagal SESV 325 straipsn?? Ar galima, ar net privaloma netaikyti nacionalin?s nuostatos, jeigu ji užkerta keli? tinkamai ir visiškai surinkti PVM, be kita ko, nustatant sankcijas d?l suk?iavimo ar kitos neteis?tos veiklos, kenkian?ios Europos S?jungos finansiniams interesams?

4. Neneigiama, kad spar?iai pl?tojantis Teisingumo Teismo naujausiaji jurisprudencijai šiuo klausimu b?ta nesutarim?, ir, švelniai tariant, vidinio prieštaringumo. Pirma, Teisingumo Teismas pri?m? sprendim? byloje *Taricco*(2). V?liau buvo priimti sprendimai *M.A.S.ir M.B.*(3)ir *Scialdone*(4), kuriose taikytas kitas (ir, mano nuomone, labiau pagr?stas) poži?ris. Neseniai buvo paskelbtas Sprendimas *Kolev*, kuriame atrodo gr?žtama prie Sprendime *Taricco* priimtose pozicijos(5). Atsižvelgiant ? kelis kitus Teisingumo Teismo sprendimus, susijusius su šia jurisprudencija, iš tikr?j? gali b?ti nevisiškai lengva atskirti, kokia šiuo metu yra teis?. Tod?l šioje išvadoje noriu paaiškinti, kod?l manau, kad tinkamas poži?ris ? Sprendim? *Taricco* ir paskesnius sprendimus yra remiantis sprendimais *M.A.S.* ir *Scialdone*, o ne Sprendimu *Kolev*.

II. Teisinis pagrindas

A. ES teis?

1. Pagrindini? teisi? chartija

5. Europos S?jungos pagrindini? teisi? chartijos (toliau – Chartija) 7 straipsnyje nustatyta, kad „[k]iekvienas asmuo turi teis? ? tai, kad b?t? gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, b?sto nelie?iamyb? ir komunikacijos slaptumas“.

6. Pagal 48 straipsnio 2 dal? „[k]iekvienam, kuris kaltinamas padar?s nusikaltim?, užtikrinama teis? ? gynyb?“.

2. Sutartis d?l Europos S?jungos veikimo

7. Sutarties d?l Europos S?jungos veikimo (toliau – SESV) 325 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „S?junga ir valstyb?s nar?s S?jungos finansiniams interesams kenkian?iam suk?iavimui ir kitoms neteis?toms veikoms priešinasi taikydamos pagal š? straipsn? nustatytinas priemonės, kuri? paskirtis yra atgrasinti ir užtikrinti veiksming? apsaug? valstyb?se nar?se ir S?jungos institucijose, ?staigose ir organuose“.

3. Konvencija d?l Europos Bendrij? finansini? interes? apsaugos

8. Konvencijos d?l Europos Bendrij? finansini? interes? apsaugos (toliau – PIF konvencija)(6) 1 straipsnio 1 dalyje numatyta:

„Šioje Konvencijoje Europos Bendrij? finansiniams interesams kenkiantis suk?iavimas – tai:

<...>

b) pajam? srityje – bet koks ty?inis veikimas ar neveikimas, susij?s su:

– suklastot?, neteising? ar neišsamus pareiškimas ar dokument? naudojimu ar pateikimu, kurio padariniai yra neteis?tas Europos Bendrij? bendrojo biudžeto arba Europos Bendrij? valdom? ar j?

vardu valdom? biudžet? ištekliai? mažinimas,

– tuos pačius padarinius sukeliančiu informacijos neatskleidimu pažeidžiant konkretų pareigą,

– tuos pačius padarinius sukeliančiu netinkamu teisetai gautos išmokos naudojimu.“

9. 2 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „[k]iekviena valstybė narė imasi būtinų priemonių užtikrinti, kad už 1 straipsnyje nurodytą veiką ir dalyvavimą 1 straipsnio 1 dalyje nurodytoje veikoje, jos kurstymą ar kėsinimąsi į padaryti būtų baudžiama veiksmingomis, proporcingomis ir atgrasančiomis baudžiamosiomis sankcijomis, įskaitant bent stambaus sukčiavimo atvejais laisvės atėmimą apimančias bausmes, dėl kurių gali būti taikoma ekstradicija, suprantant, kad stambiu sukčiavimu yra laikomas toks sukčiavimas, kuris yra susijęs su tam tikra mažiausia suma, kuri turi nustatyti kiekviena valstybė narė. Ši mažiausia suma negali būti nustatyta didesnė kaip 50 000 [EUR]“.

4. Sprendimas 2007/436

10. Pagal Sprendimo 2007/436/EB Euratomas 2 straipsnio 1 dalį(7):

„Europos Sąjungos bendrųjų biudžetą įskaitomus nuosavus išteklius sudaro toliau nurodytos pajamos:

<...>

b) nepažeidžiant 4 dalies antros pastraipos, visų valstybių narių suderintoms PVM apmokestinimo bazėms, nustatytoms pagal Bendrijos taisyklės, taikomas galiojantis vienodas tarifas. Apmokestinimo bazė, kuri reikia atsižvelgti šiuo tikslu, neturi viršyti 50 % kiekvienos valstybės narės BNP, kaip apibrėžta 7 dalyje;

<...>“

5. PVM direktyva

11. Direktyvos 2006/112/EB (PVM direktyvos)(8) 250 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „[k]iekvienas apmokestinamasis asmuo pateikia PVM deklaraciją, nurodydamas visą informaciją, reikalingą nustatyti mokėtino mokesčio dydį ir atskaitytinas sumas, kiek tai reikalinga nustatyti apmokestinimo bazę, su šiuo mokesčiu ir atskaita susijusi sandorių bendrą vertę bei neapmokestinamą sandorių vertę“.

12. 273 straipsnyje numatyta: „[v]alstybės narės gali nustatyti kitas prievoles, kurias jos laiko būtinomis siekiant užtikrinti, kad būtų tinkamai renkamas PVM ir užkertamas kelias sukčiavimui, atsižvelgdamos į reikalavimą vienodai traktuoti apmokestinamųjų asmenų vykdomus nacionalinius sandorius ir sandorius tarp valstybių narių, tačiau dėl šių prievolių prekyboje tarp valstybių narių neturi atsirasti su sienų kirtimu susijusių formalumų <...>“.

B. Nacionalinės teisės nuostatos

13. Bulgarijos Konstitucijos 32 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad draudžiama klausytis asmens telefoninių pokalbių, išskyrus įstatyme numatytus atvejus.

14. Konstitucijos 121 straipsnio 4 dalyje nustatytas pareigojimas motyvuoti teismo sprendimus.

15. Telefoninių pokalbių klausymosi tvarka reglamentuota *Zakon za spetsialnite razuznavatelni sredstva*

(Specialiojo tyrimo priemonių įstatymas; toliau – ZSRS) 1–3, 6 ir 12–18 straipsniuose ir Baudžiamojo proceso kodekso 172–177 straipsniuose. Kaip paaiškino prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, pokalbių klausymasis gali būti vykdomas ir iki baudžiamosios bylos ištyrimo (operatyviniai veiksmai), ir ištyrus baudžiamąjį bylą. Prašymą taikyti šią priemonę anksčiau teikia *Ministerstvo na vatreshnite raboti* (Vidaus reikalų ministerija) padalinys (nagrinėjamu atveju – *Direktor na Glavna direktsia za borba s organiziranata prestapnost* (Vyriausiosios kovos su organizuotu nusikalstamumu direkcijos direktorius). Po to, kai jau pradėtas procesas, tokį prašymą teikia prokuratura. Prašyme nurodoma, kokio asmens pokalbių ketinama klausytis (arba telefono numeris) ir dėl kokios tiriamos veikos.

16. Telefoninių pokalbių klausymasis yra teisėtas tik gavus išankstinį teismo, turinčio kompetenciją priimti sprendimą dėl tokio prašymo, pirmininko arba pirmininko pavaduotojo leidimą, priimant galutinį teismo sprendimą, kuris yra neskundžiamas.

17. 2012 m. sausio 1 d. įsigaliojo *Zakon za izmenenie i dopalnenie na Nakazatelno-protsesualnia kodeks* (Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas, toliau – ZIDNPK), pagal jį buvo įsteigtas ir pradėtas veikti *Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamasis bylos teismas). Pagal šį įstatymą *Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamasis bylos teismas) buvo perduoti įgaliojimai nagrinėti bylas, susijusias su nusikalstamomis organizacijomis, kurias anksčiau nagrinėjo *Sofiyski gradski sad* (Sofijos miesto teismas). Pagal ZIDNPK 5 straipsnį kompetencija suteikti leidimą klausytis telefoninių pokalbių tam tikrais atvejais taip pat perduodama šiam teismui.

18. Pagal ZIDNPK 9 straipsnio 2 dalį jau pradėtus ikiteisminius tyrimus baudžiamosiose bylose užbaigia juos pradėjusios įstaigos. Vėliau, 2012 m. kovo 6 d., ši nuostata buvo pakeista numatant, kad pokalbių klausymosi teisminė kontrolė atlieka teismas, turįs kompetenciją iki 2012 m. sausio 1 d.

III. Faktinės aplinkybės, procesas ir prejudiciniai klausimai

19. P. Dzivev, Galina Angelova, Georgi Dimov ir Milko Velkov (toliau – kaltinamieji) pareikšti kaltinimai dėl to, kad laikotarpiu nuo 2011 m. birželio 1 d. iki 2012 m. kovo 31 d. dalyvavo nusikalstamoje grupuotėje. Tariaama, kad jie, norėdami pasipelnyti, vykdė nusikaltimus mokesčių sistemai per bendrovę *Karoli Kapital EOOD* (toliau – *Karoli*). Tai darydami jie vengė apskaituoti ir mokėti mokesčius, kuriuos bendrovė privalėjo mokėti pagal *Zakon za danak varhu dobavenata stoynost* (toliau – Pridėtinės vertės mokesčio įstatymas). Šiems keturiems asmenims taip pat pareikšti kaltinimai dėl konkrečių mokestinių nusikaltimų, padarytų per *Karoli* nuo 2011 m. birželio 1 d. iki 2012 m. sausio 31 d. Nedeklaruota ir nesumokėta mokesčių suma sudaro 372 667,99 BGN (per 190 000 EUR).

20. Prieš iškeliant baudžiamąjį bylą kaltinamiesiems, nuo 2011 m. lapkričio 10 d. iki 2012 m. vasario 2 d., kompetentinga institucija – Vyriausiosios kovos su organizuotu nusikalstamumu direkcijos direktorius – paprašė suteikti leidimą klausytis kaltinamųjų pokalbių. *Sofiyski gradski sad* (Sofijos miesto teismas, Bulgarija) pirmininkas suteikė leidimą klausytis šių pokalbių.

21. Po 2012 m. sausio 1 d. reformos prokuroras turėjo kompetenciją prašyti telefoninių pokalbių pasiklausymo. 2012 m. kovo mėn. jis kreipėsi į *Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamasis bylos teismas, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas) pirmininko leidimo ir jį gavo. Remiantis šiuo leidimu buvo leista klausytis visų keturių kaltinamųjų tam tikrų telefoninių pokalbių.

22. *Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamasis bylos teismas) pateikia klausimus dėl šių suteiktų leidimų klausytis pokalbių teisėtumo kontrolės ir atkreipia dėmesį du

probleminius klausimus, kylančius dėl šių leidimų. Pirma, nebuvo aiškiai nurodyti motyvai. Prašymų priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas savo nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą nurodo, kad suteiktuose leidimuose yra tik nurodytos statymų nuostatos, bet nėra nurodomi (individualūs, konkretūs) motyvai joms pagrįsti. Prašymų priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismo teigimu, pagal Bulgarijos teisę tai yra nepakankamas motyvavimas. Antra, kai kurie iš šių leidimų (išduoti 2012 m. sausio mėn. ir vasario mėn.) būtų buvę išduoti teisminės institucijos, kuri neturi kompetencijos, būtų *Sofiyski gradski sad* (Sofijos miesto teismas). Pastarasis turėjo perduoti prašymus dėl pokalbių pasiklausymo *Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamųjų bylų teismas), nes *Sofiyski gradski sad* (Sofijos miesto teismas) nebeturėjo kompetencijos išduoti tokio leidimo, kai klostėsi šioje byloje nagrinėjamos aplinkybės.

23. Be to, prašymų priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pažymi, kad yra sisteminių klaidų suteikiant leidimus naudoti specialiąsias tyrimo priemones, ypač klausytis telefoninių pokalbių, kurie vėliau buvo oficialiai pripažinti nacionaliniu lygmeniu. Galiausiai dėl to taikomas statymas buvo iš dalies pakeistas.

24. Prašymų priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo, kad nebuvo aišku, ar ZDNPK 9 straipsnyje nustatyta pereinamojo laikotarpio nuostata taip pat apima vykdomą išteisinį tyrimą. Atrodo, kad dėl šios nuostatos priimta daug ir prieštarų teismų sprendimų. Vis dėlto 2014 m. sausio 16 d. Aiškinamajame sprendime Nr. 5/14 *Varhoven kasatsionen sad* (Aukščiausiasis kasacinis teismas, Bulgarija) patvirtintas institucijos, galios vykdyti baudžiamųjų teisingumą, išimtinės kompetencijos principas(9). Nėra jokių šio principo išimčių. Prašymų priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismo nuomone, šis principas yra ypatingos reikšmės pagal nacionalinę teisę. Tai ypač aktualu taikant specialiąsias tyrimo priemones, skaitant telefoninių pokalbių klausymąsi. Taigi tokiais atvejais leidimų gali suteikti tik kompetentingo teismo pirmininkas (arba galios jo pavaduotojas). Jei tokie leidimai suteiktų kitas šio teismo teisėjas arba kito teismo pirmininkas ar jo pavaduotojas, toks leidimas vienareikšmiškai pripažstamas neteisėtu, o visi taip surinkti rodymai negali būti naudojami. Vertinimo kriterijus yra visiškai formalus, t. y. ar leidimų suteikė kompetentinga institucija.

25. Kaip paaiškino prašymų priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, rodymai, kurie buvo surinkti klausantis pokalbių kompetencijos neturiniam teismui – *Sofiyski gradski sad* (Sofijos miesto teismas) leidus, yra esminės reikšmės šioje byloje. Šiais rodymais aiškiai ir neabejotinai patvirtinta daugybė skambučių tarp P. Dzivev ir kitų kaltinamųjų ir jo vadovaujantis vaidmuo. Tačiau pagal nacionalinę teisę šie rodymai negali būti naudojami baudžiamajame procese, nes buvo surinkti neteisėtai, leidžiant teismui, kuris nebeturėjo kompetencijos ir kuris, akivaizdu, pakankamai nenurodė savo leidimo motyvų. Prašymų priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas daro išvadą, kad P. Dzivev gali būti nuteistas tik tuo atveju, jei šie telefoniniai pokalbiai galėtų būti panaudoti kaip rodymas. Priešingu atveju P. Dzivev turi būti išteisintas.

26. Atsižvelgdamas į šias faktines ir teisines aplinkybes *Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamųjų bylų teismas) nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus:

„1. Ar:

– Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 325 straipsnio 1 dalį, pagal kurią valstybės narės turi imtis veiksmingų apsaugos priemonių kovai su Sąjungos finansiniams interesams kenkiančiu sukčiavimu ir kitomis neteisėtomis veikomis,

– PIF konvencijos 2 straipsnio 1 dalį, siejamą su 1 straipsnio 1 dalies b punktu ir [Sprendimo 2007/436] 2 straipsnio 1 dalies b punktu, pagal kurį kiekviena valstybė narė turi imtis būtinų

priemoni? veiksmingai bausti už suk?iavim? PVM srityje,

– Chartijos 47 straipsnio pirm? ir antr? pastraipas, pagal kurias suteikiamos veiksmingos teisios gynimo priemon?s pagal ?statym? ?steigtame teisme,

atitinka nacionalin?s teis?s nuostata, pagal kuri? ?rodymais, gautais panaudojus „speciali?ias tyrimo priemones“, b?tent, klausantis asmen?, kuriems v?liau pareikšti kaltinimai suk?iavimu PVM srityje, telefonini? pokalbi?, negalima remtis, nes leidim? klausytis pokalbi? suteik? nekompetentingas teismas ir yra ?vykdyti šie reikalavimai:

– ankstesniais laikotarpiais (prieš vien?–tris mėnesius) prašymas leisti klausytis dalies telefonini? pokalbi? buvo pateiktas ir tok? leidim? suteik? b?tent šis teismas, nes tuo metu jis dar tur?jo tam kompetencij?,

– d?l gin?ijamo pokalbi? klausymosi prašymas suteikti leidim? (prat?sti esam? leidim? ir leisti klausytis nauj? pokalbi?) buvo pateiktas tam pa?iam teismui; šis jau nebuvo kompetentingas, nes prieš pat pateikiant prašym? jo kompetencija buvo perduota kitam teismui; nepaisydamas kompetencijos netur?jimo, ankstesnis teismas išnagrin?jo prašym? iš esm?s ir suteik? leidim?,

– v?liau (maždaug po mėnesio) buvo pateiktas kitas prašymas leisti klausytis t? pa?io telefonini? pokalbi?; š? kart? leidim? suteik? kompetentingas teismas,

– visi suteikti leidimai faktiškai nemotyvuoti,

– ?statymo, kuriuo perduota kompetencija, nuostata buvo neaiški ir l?m? daugyb? prieštarin? teism? sprendim?; tai privert? *Varhoven [kasatsionen]sad* [Aukš?iausiasis kasacinis teismas] priimti privalom? aiškinam?j? sprendim? – tai ?vyko pra?jus beveik dvejim? metams nuo kompetencijos perdavimo ?statymu ir gin?ijamo pokalbi? klausymosi,

– byl? iš esm?s nagrin?jantis teismas neturi ?galiojim? nagrin?ti prašym? naudoti speciali?ias tyrimo priemones (klausytis telefonini? pokalbi?); ta?iau jis kompetentingas vertinti vykdyto pasiklausymo teis?tum? ir net nuspr?sti, kad suteiktas leidimas neatitinka ?statymo reikalavim?, ir tuo pagrindu atsisakyti vertinti taip surinktus ?rodymus; tokia kompetencija atsiranda tik esant galiojan?iam leidimui klausytis telefonini? pokalbi?,

– ?rodym? (kaltinam?j? telefonini? pokalbi?, kuri? klausytis leido teismas, jau prarad?s savo kompetencij?) naudojimas turi esmin?s reikšm?s sprendžiant klausim? d?l [kaltinamojo] asmens patraukimo baudžiamojon atsakomyb?n kaip organizuotos nusikalstamos grup?s, tur?jusios tiksl? vykdyti su Bulgarijos Prid?tin?s vert?s mokes?io ?statymu susijusius mokestinius nusikaltimus, vadovo arba kaip konkre?i? mokestini? nusikaltim? kurstytojo; jis gali b?ti pripažintas kaltu ir nuteistas tik jeigu min?ti pokalbiai bus vertinami kaip ?rodymai; priešingu atveju jis bus išteisintas?

2. Ar šiai bylai taikytinas prejudicinis sprendimas byloje ??614/14?“

27. 2016 m. liepos 25 d., Teisingumo Teismui pri?mus sprendim? byloje C?614/14(10), prašym? priimti prejudicin? sprendim? pateik?s teismas nusprend? atsiimti antr?j? klausim?. Jis nusprend?, kad šis tampa nesvarbus, nes Teisingumo Teismas jau pateik? ? j? nauding? atsakym?.

28. 2017 m. geguž?s 12 d. sprendimu Teisingumo Teismo pirmininkas sustabd? bylos nagrin?jim? Teisingumo Teisme pagal Proced?ros reglamento 55 straipsnio 1 dalies b punkt?, kol bus priimtas sprendimas byloje *M.A.S. ir M.B.*(11) Bylos nagrin?jimas atnaujintas 2017 m. gruodžio 12 d., po to, kai buvo paskelbtas Teisingumo Teismo sprendimas toje byloje.

29. Rašytines pastabas pateik? Lenkijos vyriausyb? ir Europos Komisija.

IV. Vertinimas

30. Pateiksiu šios išvados struktūrą. Pirma, apžvelgsiu, kokios Sąjungos teisės nuostatos taikytinos šioje byloje, ir, atsižvelgiant į šias nuostatas, performuluosiu prejudicinį klausimą (A). Antra, nurodysiu jurisprudenciją dėl valstybių narių pareigų, susijusių su Europos Sąjungos finansinių interesų apsauga (B). Trečia, pagal šią jurisprudenciją pasiūlysiu ES finansinių interesų (veiksmingos) apsaugos pareigos (pagrįstas) ribas (kuri kitu atveju galėtų būti pernelyg didelės apimties) (C). Galiausiai išnagrinėsiu konkretų prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo klausimą (D).

A. Taikytina teisė ir prejudicinio klausimo performulavimas

1. Kurios ES teisės nuostatos yra taikytinos šioje byloje?

31. Savo klausime prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo įvairias Sąjungos teisės nuostatas, t. y. SESV 325 straipsnio 1 dalį, PIF konvencijos 2 straipsnio 1 dalį ir 1 straipsnio 1 dalies b punktą, Sprendimo 2007/436 2 straipsnio 1 dalies b punktą ir Chartijos 47 straipsnio 1 ir 2 dalis.

32. Pirma, SESV 325 straipsnio 1 dalyje nustatyti Europos Sąjungos ir valstybių narių kovos su sukčiavimu ir kita neteisėta veikla, kenkiančia Europos Sąjungos finansiniams interesams, įsipareigojimai taikant priemones, kurių paskirtis yra atgrasinti ir būti veiksmingomis. Pagal suformuotą jurisprudenciją sako „Sąjungos finansiniai interesai“ apima Europos Sąjungos biudžeto ir kitą staigų, tarnybų ir agentūrų, steigtą pagal Sutartis, pajamas ir išlaidas. Pajamos, gautos taikant vienodą tarifą suderintai PVM apmokestinimo bazei, yra trauktos iš Europos Sąjungos nuosavus išteklius.

33. Tuo remdamasis, Teisingumo Teismas patvirtino, kad yra tiesioginis ryšys tarp pajamų iš PVM surinkimo laikantis taikytinos Sąjungos teisės ir atitinkamo lėšų iš PVM traukimo iš Sąjungos biudžeto: „bet koks trūkumas gaunant pirmąsias potencialiai sumažins antrąsias“ (12). Taigi, siekiant apsaugoti ES biudžetą, būtina visapusiškai ir tinkamai surinkti PVM. Kadangi inkriminuojama nusikalstama veika, kaip teigiama šioje byloje, susijusi su sumažėjusiu PVM surinkimu, darytina išvada, kad taikytina SESV 325 straipsnio 1 dalis.

34. Antra, PIF konvencijos 1 straipsnio 1 dalies b punkte sako „pajamos“ apibrėžiama plačiai, bendrai nurodant „Europos Bendrijų bendrojo biudžeto arba Europos Bendrijų valdomą ar į ją vardu valdomą biudžetą [išteklius]“. Sprendime *Taricco* Teisingumo Teismas patvirtino, kad tai „apima pajamas, gautas taikant vienodą tarifą suderintai PVM apmokestinimo bazei, nustatytai pagal Sąjungos taisykles“ (13). Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi nustatyti, remdamasis šios bylos faktiniais aplinkybėmis, ar nusikaltimai mokesčių sistemai pagrindinėje byloje iš tikrųjų patenka į sukčiavimo sąvoką, kaip nurodyta šios konvencijos 1 straipsnio 1 dalies b punkte. Tačiau, atsižvelgiant į faktines aplinkybes, kurias nurodė prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, galima daryti prielaidą, kad iš tiesų taip yra, remiantis plačiu sukčiavimo PVM srityje aiškinimu, kaip nurodyta PIF konvencijos 1 straipsnio 1 dalies b punkte.

35. Trečia, be SESV 325 straipsnio 1 dalies ir PIF konvencijos, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas taip pat mini Sprendimą 2007/436. Iš Sprendimo 2007/436 2 straipsnio 1 dalies b punkto matyti, kad Europos Sąjungos nuosavus išteklius sudaro pajamos, gaunamos taikant vienodą tarifą suderintai PVM apmokestinimo bazei, nustatytai pagal ES taisykles. Vis dėlto šis sprendimas susijęs ne su nurodytos valstybių narių pareigos šiems

interesams apsaugoti pobūdžiu ir taikymo sritimi. Todėl šis sprendimas galėtų būti svarbus tik nustatant Europos Sąjungos finansinių interesų srovos apimtį taikant kitas Sąjungos teisės nuostatas šioje byloje.

36. Ketvirta, nors prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas aiškiai nenurodė, PVM direktyva taip pat taikytina tokiais atvejais, kaip nagrinėjamas šioje byloje(14). PVM direktyvos 206 straipsnyje nustatyta apmokestinamųjų asmenų pareiga sumokėti PVM pateikiant šios direktyvos 250 straipsnio 1 dalyje numatytą mokesčių deklaraciją. PVM direktyvos 273 straipsnyje valstybės narės paliekama laisvė priimti priemones siekiant užtikrinti mokėjimą. Jos gali nustatyti kitas prievoles, kurias laiko būtinomis siekiant užtikrinti, kad būtų tinkamai surenkamas PVM ir užkertamas kelias sukčiavimui. Valstybės narės turi teisę pasirinkti sankcijas, jei numatytos sankcijos yra veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios(15). Šios nuostatos taip pat taikytinos šiuo atveju tiek, kiek jomis pareigojamos valstybės narės taikyti tinkamas priemones siekiant užtikrinti tinkamą PVM surinkimą ir tuo remiantis apsaugoti Europos Sąjungos finansinius interesus.

37. Mano nuomone, iš to, kas išdėstyta, matyti, kad SESV 325 straipsnio 1 dalis, PIF konvencijos 1 straipsnio 1 dalis ir 2 straipsnio 1 dalis ir PVM direktyvos 206 straipsnis, 250 straipsnio 1 dalis ir 273 straipsnis yra taikytini šioje byloje. Praktiniais sumetimais, nors yra tam tikrų skirtumų(16), pareigos ir įsipareigojimai, kylantys iš šių nuostatų, yra labai panašūs, todėl gali būti vertinami kartu.

38. Galiausiai turėtų būti aptartas Chartijos taikymas. Komisija tvirtina, kad negali būti poveikio pagrindiniais teisėmis, jei pagal ES teisę nedraudžiama taikyti nagrinjamą nacionalinę teisę aktą. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismo klausimas yra hipotetinis, kiek tai susiję su galimu Chartijos pažeidimu.

39. Suprantu šio argumento logiką: jei Teisingumo Teismas nuspręstų, kaip iš tikrųjų siūlo Komisija savo rašytinėse pastabose, kad pagal ES teisę nedraudžiama taikyti nagrinjamą nacionalinę nuostatą, nebūtų būtina toliau nagrinėti, ar ši nuostata panaikinimas būtų suderinamas su pagrindinėmis teisėmis.

40. Vis dėlto nemanau, kad tokiu atveju, kaip nagrinėjamas šioje byloje, Chartija veikia tik kaip, perkeltinė prasme tariant, „antroji užtvanka“, kai tam tikras, galbūt iš tiesų gana abejotinas, ES materialinės teisės normos aiškinimas tam tikru klausimu jau priimtas. Chartija ir jos nuostatos taikomos visoje ES teisės sistemoje. Taigi, Chartija jau yra taikoma ir yra svarbi aptariamam esminių normų „pirminiam aiškinimui“: šiuo atveju SESV 325 straipsnio 1 dalies, PIF konvencijos ir PVM direktyvos, kurios turi būti aiškinamos atsižvelgiant į Chartiją. Tokiu būdu, Chartijos laikymasis jau apriboja įvairias šių nuostatų aiškinimo galimybes, visų pirma pakankamai neribotą argumentų dėl veiksmingumo.

41. Dėl šių priežasčių klausimas dėl pagrindinių teisių nėra hipotetinis. Atitinkamos Chartijos nuostatos, ypač jos 7 straipsnis (teisė į privatų gyvenimą) ir 48 straipsnio 2 dalis (teisė į gynybą), yra taikytini šioje byloje.

2. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismo klausimo performulavimas

42. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismo Teisingumo Teismui pateiktas klausimas yra gana detalus. Jį aiškinant atsižvelgiant į nutartį dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą man atrodo, kad ypač atkreipiamas dėmesys į du aspektus, susijusius su tuo, kaip buvo leista klausytis nagrinjamą pokalbį. Pirma, kai kurie pokalbių klausymosi leidimai buvo suteikti teismo, kuris nebeturėjo reikiamos kompetencijos: tikslus kompetencijos turinys ir apimtis nebuvo aiškus priėjus teisės akto pakeitimams. Antra, leidimai nebuvo tinkamai motyvuoti, kaip to

reikalaujama pagal nacionalinę teisę.

43. Iš šių dviejų faktinių tvirtinimų, kuriuos turi patikrinti tik nacionalinis teismas, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas padarė išvadą pagal nacionalinę teisę: gauti rodymai buvo surinkti neteisėtai ir jais negalima remtis baudžiamajame procese. Dar kartą pažymėtina, kad faktinių aplinkybių apibendrinimas pagal atitinkamas nacionalinės teisės nuostatas priklauso išimtinai nacionalinio teismo kompetencijai.

44. Šiame procese dėl prejudicinio sprendimo pirmojo abu šie aspektai yra priimami kaip savaime suprantami. Norėčiau tai atkreipti dėmesį, atsižvelgdamas į Bulgarijos teismo pateikto kompetencijų turinio teismo suteikti leidimų klausytis pokalbių aiškinimo skirtumus po to, kai buvo pakeistas teisės aktas. Teisingumo Teismas akivaizdžiai neturi nei kompetencijos aiškinti nacionalinę teisę, nei būti arbitražu nacionaliniams teismams ir nurodyti jiems kaip reikėtų tinkamai aiškinti.

45. Taigi jokių būdu neprisijungdamas ar nepatvirtindamas jokios nuomonės dėl to, kuris nacionalinis teismas turi kompetencijų suteikti pokalbių klausymosi leidimą, ir neaptardamas standartų, pagal kuriuos būtų pagrįstai išduodamas pokalbių klausymosi leidimas, pradėsiu nuo pradinio teiginio, kad rodymai buvo surinkti neteisėtai pagal nacionalinę teisę išduodant pokalbių klausymosi leidimus, todėl nacionalinė „netaikymo taisyklė“, kad šie rodymai negali būti naudojami baudžiamajame procese, buvo tinkamai pasinaudota.

46. Atsižvelgiant į šiuos paaiškinimus, klausimas, į kurį Teisingumo Teismo prašoma atsakyti, gali būti performuluotas taip: ar pagal SESV 325 straipsnio 1 dalį, PIF konvencijos 1 straipsnio 1 dalį ir 2 straipsnio 1 dalį, taip pat PVM direktyvos 206, 250 ir 273 straipsnius, aiškinamus atsižvelgiant į Chartiją, draudžiama taikyti nacionalinę nuostatą dėl rodymų leistinumo, pagal kurią negalima atsižvelgti į neteisėtai gautus rodymus, atsižvelgiant į specifines pagrindines bylos aplinkybes?

B. Taikytina jurisprudencija

47. Veiksmingo PVM surinkimo klausimai buvo sprendžiami keliuose Teisingumo Teismo sprendimuose(17). Tačiau Teisingumo Teismas neseniai visų pirma atkreipė dėmesį į atvejus, kai buvo pradėtas baudžiamasis procesas prieš asmenis, apkaltintus nusikaltimais, susijusiais su PVM arba muitais, ir į (ne)efektyvias nacionalines taisykles ar praktiką, taikytą tose bylose. Šiame skirsnyje bus apibūdinti pagrindiniai Teisingumo Teismo nurodyti teiginiai sprendimuose, susijusiuose su šiomis bylomis.

48. Pirma, Sprendime *Åkerberg Fransson*(18) Teisingumo Teismas nusprendė, kad pagal SESV 325 straipsnį, PVM direktyvos 2 straipsnį, 250 straipsnio 1 dalį ir 273 straipsnį ir ESS 4 straipsnio 3 dalį kiekviena valstybė narė turi pareigą imtis visų statyminių ir administracinių priemonių, būtinų užtikrinti viso mokėtino PVM surinkimą jos teritorijoje ir kovoti su sukaviavimu, kenkiančiu finansiniams interesams(19).

49. Vis dėlto Teisingumo Teismas taip pat aiškiai nurodė, kad gyvendinant šiuossipareigojimus valstybėms narėms taikomos ES pagrindinės teisės remiantis Chartijos 51 straipsnio 1 dalimi(20). Esant tokioms aplinkybėms, kai valstybės narės veiksmus nevysiškai apibrėžia Sąjungos teisė, nacionalinės valdžios institucijos ir teismai gali taikyti nacionalinius pagrindinius teisės apsaugos standartus, jei toks taikymas nepažeidžia Chartijoje numatyto apsaugos lygio, kaip tai aiškina Teisingumo Teismas, Sąjungos teisės viršenybės, vieningumo ir veiksmingumo(21).

50. Vėliau sprendimuose *Taricco*(22) ir *M.A.S. / M.B.*(23) (toliau – *M.A.S.*) Teisingumo Teismo

buvo klausama, ar teisėtumo principas gali apriboti veiksmingą PVM surinkimą.

51. Sprendime *Taricco* Teisingumo Teismas pirmiausia dar kartą patvirtino valstybių narių pareigas pagal SESV 325 straipsnį ir PIF konvencijos 2 straipsnio 1 dalį (24). Jis nusprendė, kad senaties termino pertraukimą reglamentuojančios nacionalinės teisės nuostatos, kurių pasekmė būtų tai, kad daugeliu atvejų už stambaus sukčiavimo veikas nebūtų nubausta baudžiamąja tvarka, yra nesuderinamos su ES teise, nes negali būti laikomos veiksmingomis ir atgrasančiomis (25).

52. Vėliau Teisingumo Teismas perėjo prie minėtų nacionalinės teisės nuostatų nesuderinamumo su ES teisės aktais padarinių ir nacionalinių teismų vaidmens. Jis nusprendė, kad SESV 325 straipsnio 1 ir 2 dalys yra taikomos tiesiogiai. Dėl to bet kokios prieštaraujančios nacionalinės teisės nuostatos turi būti netaikomos (26). Vis dėlto Teisingumo Teismas priminė, kad jeigu nacionalinis teismas nuspręstų nagrinėjant nacionalinės teisės nuostatą netaikyti, jis taip pat turėtų užtikrinti, kad būtų paisoma suinteresuotųjų asmenų pagrindinių teisių (27). Bet kuriuo atveju toks nacionalinės teisės netaikymas nepažeistų kaltinamųjų teisių, užtikrinamų pagal Chartijos 49 straipsnį. Vadinasi, kaltinamieji negalėtų būti nuteisti už veiką ar neveikimą, kurie jų padarymo metu nebuvo laikomi nusikalstamomis veikomis, už kurias pagal nacionalinę teisę skiriamos baudžiamosios sankcijos, nei sankcijos, kuri tuo metu nebuvo numatyta toje teisėje, taikymo (28).

53. Maždaug po metų Teisingumo Teismo buvo prašoma iš naujo apsvarstyti šį požiūrį byloje *M.A.S.* Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas toje byloje – *Corte costituzionale* (Konstitucinis Teismas, Italija) išreiškė abejonių dėl to, ar požiūris, taikomas *Taricco* byloje, buvo suderinamas su pagrindiniais Italijos konstitucinės sistemos principais, ypač (sankcijų) teisėtumo (nacionaliniu) principu. Jis teigė, kad Sąjungos teisės viršenybė neturėtų pažeisti nacionalinės tapatybės, tvirtintos valstybės narės pamatinėje struktūroje, saugomos pagal ESS 4 straipsnio 2 dalį.

54. Atsakydamas į šį klausimą Teisingumo Teismas dar kartą patvirtino valstybių narių pareigas, kylančias iš SESV 325 straipsnio 1 dalies tiesioginio veikimo ir nacionalinių teismų įsipareigojimo netaikyti prieštaraujančią nacionalinės teisės nuostatą dėl senaties termino (29). Vis dėlto Teisingumo Teismas taip pat nurodė dvi svarbias slygas byloje *Taricco*. Pirma, jis pabrėžė, kad nacionalinės teisės aktuose turi būti numatytos senaties taisyklės, kurios leistų vykdyti pareigas pagal SESV 325 straipsnį (30). Antra, Teisingumo Teismas taip pat pažymėjo, kad tuo metu, kai klostėsi pagrindinėje byloje nagrinėjamos faktinės aplinkybės, baudžiamiesiems nusikaltimams PVM srityje taikytinos senaties taikymo tvarkos Sąjungos teisės aktų leidėjas dar nebuvo suderinęs (31). Šiuo klausimu nacionalinės valdžios institucijoms ir teismams leidžiama taikyti nacionalinius pagrindinių teisių apsaugos standartus, laikantis Sprendime *Åkerberg Fransson* išdėstytų slygų (32).

55. Teisingumo Teismas taip pat pažymėjo, kad reikalavimai, susiję su baudžiamojo įstatymo numatomumu, apibrėžtumu ir negaliojimu atgaline data, taikomi vadovaujantis teisėtumo principu (33), taip pat Italijos teisės sistemoje numatytais senaties taisyklėmis. Todėl Teisingumo Teismas nusprendė, kad jei nacionaliniai teismai mano, kad pareiga netaikyti nagrinėjant nacionalinės teisės nuostatą yra nesuderinama su teisėtumo principu, nereikėtų jos vykdyti, net jeigu jos vykdymas leistų ištaisyti su Sąjungos teise nesuderinamą nacionalinę situaciją (34).

56. Po Sprendimo *M.A.S.* Teisingumo Teismo didžioji kolegija priėmė dar tris sprendimus, kurie susiję su valstybių narių pareigomis pagal ES teisę, kiek tai susiję su veiksminga Europos Sąjungos finansinių interesų apsauga, visų pirma surenkant PVM.

57. Pirma, Sprendime *Scialdone* Teisingumo Teismas priminė, kad nesant suderintų sankcijų PVM srityje, būtent valstybės narės, laikydamosi procedūrų ir institucinės autonomijos, turi

nuspręsti dėl sankcijų, taikomų pažeidus PVM taisykles, su sąlyga, kad bus laikomasi veiksmingumo ir lygiavertiškumo principų(35). Antra, Sprendime *Menci* Teisingumo Teismas pažymėjo, kad valstybės narės gali laisvai pasirinkti sankcijas už PVM pažeidimus, jeigu jos laikosi pagrindinių teisių, visų pirma *ne bis in idem* principo, kaip nustatyta Chartijos 50 straipsnyje. Jis padarė išvadą, kad administracinio ir baudžiamojo proceso ir sankcijų kumulatyvus taikymas yra suderinamas su 50 straipsniu, laikantis tam tikrų sąlygų(36).

58. Trečia, naujausias Sprendimas *Kolev*(37) taip pat labai svarbus šiai bylai. Toje byloje prašymą priimti prejudicinį sprendimą taip pat pateikė klausimą *Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamasis bylų teismas, Bulgarija). Tačiau jis buvo susijęs su nacionalinės teisės norma dėl baudžiamosios bylos nutraukimo kaltinamojo asmens prašymu, kai nuo ikiteisminio tyrimo pradžios praėjo daugiau nei dveji metai ir kai prokuroras nėra baigęs ikiteisminio tyrimo.

59. Primins, kad pagal SESV 325 straipsnio 1 dalį reikalaujama, kad valstybės narės priimtų veiksmingas ir atgrasomas sankcijas už muitų teisės aktų pažeidimus, Teisingumo Teismas pabrėžė, kad valstybės narės taip pat privalo užtikrinti, kad baudžiamojo proceso taisyklės leistų veiksmingai tirti šiuos nusikaltimus ir vykdyti baudžiamąjį persekiojimą(38). Teisingumo Teismas taip pat pridūrė, kad visų pirma nacionalinės teisės aktų leidėjas turi užtikrinti, kad proceso tvarka, taikoma užtikrinant persekiojimą už Europos Sąjungos finansiniams interesams kenkiančias nusikalstamas veikas, nekeltų bėdų sisteminei nebaudžiamumo rizikai už tokius pažeidimus, ir yra apsaugomos kaltinamojo pagrindinės teisės. Savo ruožtu nacionalinis teismas taip pat turi nedelsdamas užtikrinti pareigojimus, kylančius iš SESV 325 straipsnio 1 dalies, ir kartu gerbti pagrindines teises(39). Bet kuriuo atveju nacionalinis teismas negali nuspręsti nutraukti baudžiamojo proceso vien dėl to, kad jis būtų palankesnis kaltinamiesiems(40).

60. Galiausiai sprendimas, kurį taip pat aiškiai nurodo prašymą priimti prejudicinį pateiktas teismas: *WebMindLicences*(41). Ši byla susijusi su administracinio ir baudžiamojo proceso santykio apibrėžimu ir apmokestinamųjų asmenų procesiniais teisėmis. Ten taip pat buvo aiškiai užduotas klausimas dėl rodymų, gautų klausantis pokalbių siekiant nustatyti piktnaudžiavimą PVM, panaudojimo. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateiktas teismas klausė, ar priimdamos sprendimą mokesčių institucijos gali naudoti rodymus, gautus per baudžiamąjį procesą, be kita ko, rodymus, gautus taikant pokalbių klausymosi priemones.

61. Teisingumo Teismas nusprendė, kad ESS 4 straipsnio 3 dalis, SESV 325 straipsnis ir PVM direktyvos 2 straipsnis, 250 straipsnio 1 dalis ir 273 straipsnis nedraudžia mokesčių administratoriui, kuris siekia nustatyti piktnaudžiavimą PVM srityje, naudoti rodymus, gautus be apmokestinamojo asmens žinios per tuo pačiu metu vykstant dar neužbaigtą baudžiamąjį procesą. Tai daroma su sąlyga, jei laikomasi Sąjungos teisės, ypač Chartijos, užtikrinant teisių(42)

62. Apskritai atrodo, kad remiantis suformuota jurisprudencija pagal SESV 325 straipsnio 1 dalį, kaip atskirą nuostatą arba siejamą su PIF konvencijos 2 straipsnio 1 dalimi arba su PVM direktyvos 2 straipsniu, 250 straipsniu ir 273 straipsniu, valstybės narės turi taikyti bet kokias priemones, kurios reikalingos siekiant apsaugoti Europos Sąjungos finansinius interesus, be kita ko, veiksmingas ir atgrasomas administracines arba baudžiamąsias sankcijas.

63. Valstybių narių pareigų apimtis šiuo atžvilgiu yra plati. Ji apima daugiau nei individualias sankcijas – visas atitinkamas nacionalinės teisės normas, įskaitant baudžiamąjį proceso normas(43). ES teisės aktais siekiama užtikrinti, kad, nepriklausomai nuo jo proceso ar materialinio pobūdžio, neatsižvelgiant į tai, ar jos taikomos pagal nacionalinę teisę, ar pagal ES teisės aktus, nacionalinės teisės normos šiuo klausimu neturi trukdyti taikyti veiksmingas ir atgrasomas sankcijas.

64. Vis dėlto iš jurisprudencijos taip pat aiškiai matyti, kad iš principo valstybių narių įsipareigojimus pagal ES teisę riboja pagrindinės teisės(44). Nepaisant to, ar buvo derinamos nuostatos, tiesiogiai ar netiesiogiai susijusios su sankcijomis PVM arba muitų srityje, Europos Sąjungos ir valstybų narių yra įpareigosios gerbti pagrindines teises, naudodamosi atitinkama kompetencija, kaip tai matyti iš Chartijos 51 straipsnio 1 dalies.

C. Veiksmingas PVM surinkimas ir jo ribos

65. Trumpai tariant, šioje byloje (iš naujo) iškeltas klausimas yra toks: ar gali nacionalinis teismas, siekiant „veiksmingo PVM surinkimo“ (arba kitą Europos Sąjungos nuosavą išteklių), pasirinktinai netaikyti nacionalinės teisės nuostatas, pavyzdžiui, nuostatas dėl senaties ir senaties terminų (sprendimai *M.A.S.*, *Taricco*); pinigines ribas dėl kriminalizavimo (Sprendimas *Scialdone*); laiko terminus, taikomus baudžiamąjį proceso ikiteisminiam tyrimui (Sprendimas *Kolev*); ar, kaip nagrinėjamo atveju, nacionalines taisykles dėl neteisėtai gautų rodymų priimtumo baudžiamosiose bylose, jei ši taisyklė laikymasis reikštų kaltinamąjį nebaudžiamumą??

66. Teisingumo Teismo atsakymas į šį konkretų klausimą, šiek tiek supaprastinant, svyruoja nuo „taip, jei pasitaiko nemažai atvejų“ (Sprendimas *Taricco*), iki „ne, nes nacionalinės teisės normos privalo ištaisyti šiuos sisteminius trūkumus“ (sprendimai *M.A.S.* ir *Scialdone*), ir „visų pirma ne, tačiau iš tikrųjų taip, jei taip atsitiktų sistemiškai, su sąlyga, kad būtų gerbiama kaltinamojo pagrindinės teisės“ (Sprendimas *Kolev*).

67. Vis dėlto nesuprantu, kaip Sprendime *Kolev* išreikštą poziciją nacionaliniai teismai galėtų įgyvendinti praktiškai. Nacionalinis teismas privalo netaikyti nacionalinių nuostatų, taikomų baudžiamajame procese, kurias jis vertina kaip nesuderinamas su tiesiogiai taikoma SESV 325 straipsnio 1 dalimi, jeigu dėl to nebus pažeistos kaltinamojo pagrindinės teisės. Bet kaip tai nustatyti? Ar ne visų kaltinamojo teisių turi būti griežtai paisoma laikantis teisės į teisingą (baudžiamąjį) procesą ir (arba) teisės į gynybą? Ar yra mažiau svarbi („antros klasės“) teisė, kurias konkrečiai turi nustatyti kiekvienas nacionalinis teismas, ir pasirinktinai ją nepaisyti, jeigu jos trukdytų priimti apkaltinamąjį nuosprendį?

68. Taigi atrodytų, kad šis jurisprudencijos aspektas vis dar nebaigtas nagrinėti. Šiame skirsnyje pateiksiu kelis pasiūlymus, kaip apibrėžti ir plėtoti šią jurisprudenciją. Šiuo atžvilgiu, be abejo, savaime suprantama, kad valstybų narių privalo laikytis įsipareigojimų, kylančių iš SESV 325 straipsnio 1 dalies ir visų kitų atitinkamų pirma aptartų Sąjungos teisės nuostatų(45). Be to, reikia pripažinti, kad šie įsipareigojimai gali apimti bet kokį nacionalinės teisės aktą, kuris įgyvendina šiuos įsipareigojimus(46). Be to, jie turi būti įgyvendinami veiksmingai. Šiame skirsnyje bus aptariama tai, kas yra veikiau ši pernelyg dideli įsipareigojimų ištakos ir apimtis (1, 2 ir 3 skirsniai); ar šios ribos skiriasi atsižvelgiant į nagrinjamą nacionalinės taisyklės pobūdį (4 skirsnis); galiausiai, ir, ko gero, svarbiausia, teisė gynimo priemonių klausimas: su sąlyga, kad, esant bet kokiam nesuderinamumui, kokių jis turi pasekmių konkrečiai nagrinjamai (ir galbūt kitoms nagrinjamoms) bylai (5 skirsnis).

69. Iš pradžių reikia pripažinti, kad šiuo atveju pateikiamas požiūris yra pagrįstas tvirtu įsitikinimu, kad, siekiant teisingai įvertinti galimus valstybių narių veiksmingo PVM surinkimo (ar

kit? Europos S?jungos finansini? interes? apsaugos) (sisteminius) tr?kumus, reikia remtis sprendimuose *M.A.S.* ir *Scialdone*, o ne sprendimuose *Taricco* ir *Kolev*, išreikšta pozicija.

1. ES derinimo priemon?

70. Bandant atsakyti ? klausim?, *kokios r?šies* taisykl?, vertyb?s ar interesai gali b?ti naudojami siekiant suderinti ar apriboti reikalavim? veiksmingai apsaugoti Europos S?jungos finansinius interesus, ir *kaip*, vis? pirma reikia išnagrin?ti ES teis?s nuostat?, taikytin? nagrin?jamu atveju, pob?d?.

71. Sprendime *M.A.S.* Teisingumo Teismas pabr?ž?, kad tuo metu, kai klost?si pagrindin?s bylos aplinkyb?s, senaties termin? taisykl?s, taikytinos baudžiamajam procesui, susijusiam su PVM, dar nebuvo suderintos S?jungos teis?s akt? leid?jo, ir kad nuo tada jos buvo suderintos tik iš dalies(47).

72. K? reiškia „suderinimas“ šiomis aplinkyb?mis ir k? reiškia ES derinimo priemon?s buvimas ar nebuvimas?

73. Pirma, reikia atkreipti d?mes? ? tai, kad diskusijos d?l žodžio „suderinimas“ gali b?ti šiek tiek klaidinan?ios. Problem? kelia tai, kad „suderinimo“ s?voka reikalauja atlikti tam tikr? sektori? analiz?, nagrin?jant vis? teis?s srit? arba specialius teis?s aktus. Be to, ar „suderinimas iš dalies“ arba „minimalus suderinimas“ šioje konkre?ioje srityje (nesvarbu, kuris iš j?) gal?t? tur?ti tok? pat? poveik?, kaip „visiškas suderinimas“?

74. Iš tikr?j?, atrodo, reikia patikrinti, ar egzistuoja aiški nuostata ar visetas nuostat? ES teis?je, kuriomis siekiama išsamiai reglamentuoti tam tikr? special? aspekt? konkre?ioje srityje, ta?iau tokiu atveju užkertant keli? valstyb?ms nar?ms priimti atskiras nuostatas. Tok? kriterij? vert?t? išnagrin?ti atsižvelgiant ? konkre?i? nuostat? arba, geriausiu atveju, konkret? ir aiškiai apibr?žt? ES teis?s aspekt?.

75. Sprendimas *Melloni*(48), ir nuostatos d?l Europos arešto orderio nevykdymo tuo atveju, kai nuteisiama *in absentia*, kaip nurodyta Pamatinio sprendimo 2002/584/JHA 4a straipsnyje, gali b?ti pavyzdys šiuo atžvilgiu(49). Šioje nuostatoje ?tvirtintos normos iš ties? išsamiai reglamentuoja Europos arešto orderio proced?r? taip, kad jomis draudžiamos nacionalin?s teis?s nuostatos, susijusios su tuo pa?iu klausimu. Kriterijus, ar yra numatyta ES „suderinimo priemoni?“, kaip apibr?žta pirma, buvo taikomas Pamatinio sprendimo 2002/584 4a straipsnio ir atvej?, kaip antai nagrin?jam? šioje byloje, lygmeniu. Ta?iau, akivaizdu, nebuvo tvirtinama, kad Pamatinis sprendimas ap?m? vis? nagrin?jam? dalyk? (nepriklausomai nuo to, kaip jis apibr?žiamas, ir ar apima vis? Europos arešto orderio perdavimo tarp valstybi? nari? tvark?, ar baudžiam?j? proces?).

76. Reikia pripažinti, kad tokiam pirmumo poveikiui ne visada b?tina visiškai identiška ES teis?s ir nacionalin?s teis?s nuostat? „formuluot?“. Toks „suderinimas“ ir su juo susijusios pirmumo teis?s taip pat gali b?ti funkcinio pob?džio. Nenustatant aiškios nuostatos, kitos aiškiai nustatytos nuostatos, kiek tai susij? su nagrin?jamais klausimais, gali apriboti arba uždrausti tam tikras taikyti valstyb?s nar?s nuostatas, atsižvelgiant ? tai, kad faktinis bylos dalykas patenka ? ES teis?s taikymo srit?(50).

77. Antra, aiški? nuostat?, išsamiai reglamentuojan?i? tam tikr? platesn?s srities klausim?, nustatymas turi nat?ralias pasekmes: jos neapima savarankišk? valstybi? nari? veiksm?. Kai ES teis?s aktuose nustatytos priemon?s, skirtos visiškai reglamentuoti tam tikram klausimui, valstyb?s nar?s neturi diskrecijos priimti savo nuostatas, išskyrus atvejus, kai šiomis priemon?mis tik siekiama ?gyvendinti S?jungos teis?s normas ir kai neviršijama to, kas pagal jas leidžiama.

78. Tre?ia, pažym?tina, kad kiekvienu konkre?iu atveju reikia nustatyti, kiek faktines aplinkybes pagrindin?je byloje atitinka nagrin?jam? suderinimo priemon?. Nepaisant to, kokia aiški, tiksli ir išsami yra taikoma ES nuostata, jei faktin?s aplinkyb?s pagrindin?je byloje yra tik iš dalies susijusios su šia taisykle, valstyb?s nar?s turi diskrecij? savo nuoži?ra priimti savarankiškas nuostatas, nors gin?as oficialiai vis dar patenka ? ES teis?s taikymo srit?.

79. Taigi akivaizdu, kad egzistuoja tam tikra skal?. Viena vertus, bus atvej?, kai nacionalin?s teis?s nuostata patenka ? „suderint?“ ES standart?, tiesiogiai arba remiantis formuluote, arba d?l to, kad jos yra taip glaudžiai tarpusavyje susijusios, kad funkciškai persipina (kaip byloje *Melloni*). Pereinant ? kit? skal?s pus?, kuri yra labiau nutolusi nuo aiškos S?jungos teis?s normos, bus atvej?, kai nuostata nacionaliniu lygmeniu vis dar turi tam tikr? ryš? su ES teis?s nuostata, ta?iau šis ryšys yra silpnėsnis. Šiuo atžvilgiu pavyzdžiai apima Teisingumo Teismo jurisprudencij? d?l sankcij? PVM srityje, pavyzdžiui, sprendimai *Åkerberg Fransson* arba *Scialdone*. Žodis „sankcijos“ su atitinkamais b?dvardžiais iš tikr?j? yra minimas atitinkamose ES teis?s nuostatose, ta?iau jos tikrai n?ra pakankamai išsamios, kad b?t? pateiktos aiškos S?jungos teis?s nuostatos d?l konkre?i? sankcij? su PVM susijusi? nusikalstam? veik? atvejais. Galiausiai yra atvej?, kurie, nors vis dar patenka ? ES teis?s taikymo srit?, yra susij? su nacionalin?mis nuostatomis, kurios yra pakankamai nutolusios nuo aiški? ES teis?s nuostat? šiuo klausimu. Tod?l, pavyzdžiui, klausimai, nagrin?jami byloje *Ispas* (prieiga prie bylos medžiagos PVM proced?roje); byloje *Kolev* (terminai, taikomi baudžiamojo proceso ikiteisminiam tyrimui); arba šioje byloje, vis dar yra šiek tiek susij? su PVM surinkimu. Ta?iau reikia pasitelkti vaizduot? norint susieti s?vok? „surinkimas“ ir šias faktines aplinkybes.

80. Kuo pad?tis yra panašesn? ? aiškiai apibr?žt? reikalavim? pagal ES teis?, tuo valstyb?s nar?s turi mažesn? diskrecij? ir turi b?ti daugiau vienodumo. Ta?iau, kuo atvejis labiau nutol?s nuo aiškos ir konkre?ios ES teis?s normos, nors jam toliau taikoma S?jungos teis?, tuo valstyb?s nar?s turi didesn? diskrecij?, ir taip užtikrinama didesn? ?vairov?. Gr?žtant prie metaforos, kuri jau buvo pasitelkta šiek tiek kitokiomis aplinkyb?mis(51), bet perteikiant t? pa?i? mint?: kuo labiau art?jama prie švyturio, tuo stipresn? šviesa sklinda iš šio šaltinio, nustelbdama visus kitus šaltinius. Kuo toliau nuo švyturio, tuo mažiau yra šviesos, pamažu susiliejan?ios su šviesa iš kit? šaltini?.

2. Veiksmingo PVM surinkimo ribos, nustatytos ES arba nacionalin?je teis?je

81. Sprendime *M.A.S.* Teisingumo Teismas taip pat pažym?jo, kad tuo metu, kai klost?si pagrindin?je byloje nagrin?jamos faktin?s aplinkyb?s, baudžiamiesiems nusikaltimams PVM srityje taikytinos senaties tvarkos S?jungos teis?s akt? leid?jas dar nebuvo suderin?s. Iš karto po šios išvados Teisingumo Teismas konstatavo, kad tuo momentu Italijos Respublika gal?jo numatyti, kad jos teis?s sistemoje ši tvarka, kaip ir taisykl?s d?l nusikaltim? apibr?žties ir bausmi? nustatymo, priklauso baudžiamosios materialin?s teis?s sri?iai ir d?l to jai, kaip ir toms taisykl?ms, taikomas *nullum crimen, nulla poena sine lege* principas(52).

82. Tuo teiginiu Teisingumo Teismas pripažino, kad srityje, kuri dar nesuderinta, yra taikomas pagrindin?s teis?s konkretus nacionalinis aiškinimas (teis?tumo principas), kuris yra saugomas pagal S?jungos teis? ir nacionalin?s teis?s aktus.

83. Ar tai reiškia, kad veiksmingas PVM surinkimas visada yra apribojamas ES ir nacionalin?s

teis?s akt? nuostatomis, susijusiomis su pagrindin?mis teis?mis? Atsakymas ? š? klausim? priklausys nuo nacionalin?s taisykl?s turinio ir, kaip nurodyta ankstesniame skirsnyje, kiek ji iš dalies sutampa arba yra arti „suderintos“ taisykl?s.

84. Trumpai tariant, galimi du variantai: *pirma*, taikoma atitinkama nacionalin? taisykl? visiškai atitinka taisykles, suderintas ES lygmeniu, atsižvelgiant ? formuluot?, arba funkcinio poži?riu yra taip arti t? taisykli?, kad gal?t? b?ti iš anksto taikoma. Tokiu atveju išlygos, ribojimai ir derinimas su šiomis taisykl?mis bus „horizontalaus“ pob?džio, t. y. atitiks ES kilm?s interes?, vertybi? ir pagrindini? teisi? standartus(53). *Antra*, nagrin?jama nacionalin?s teis?s nuostata n?ra iš anksto suformuluota ar (gana siaurai) funkcinio poži?riu taikoma, bet vis dar patenka ? ES teis?s taikymo srit?. Tokiu atveju šie apribojimai, ?skaitant pagrindines teises, kyla iš abiej? sistem?: (mažiausi?) ES teis?s standart?, nes valstyb?s nar?s veikia S?jungos teis?s taikymo srityje, ir negali b?ti reikalaujama imtis veiks? pagal S?jungos teis?, netaikant Chartijos 51 straipsnio 1 dalies ir nacionalin?s teis?s akt? apribojim?, kurie taip pat gali nustatyti aukštesnio lygio apsaug? kaip ir min?tose bylose.

85. Šis skirtumas paaiškina, kod?l Teisingumo Teismas Sprendime *Melloni* konstatavo, kad negalima taikyti tokios nacionalin?s apsaugos standart?, nors tai buvo aiškiai leista Sprendime *M.A.S.*

86. Sprendime *Melloni* nagrin?jamu atveju nacionaliniame procese buvo nustatytos aiškios taisykl?s, numatytos Pamatiniame sprendime 2002/584(54). Tod?l nebuvo ?manoma, atsižvelgiant ? kitas nacionalin?s teis?s nuostatas kartu su Chartijos 53 straipsniu, ?traukti nauj? nevykdymo pagrind?, be jau nustatyt? Pamatiniame sprendime 2002/584, net jei šis pagrindas išplaukia iš valstyb?s nar?s Konstitucijos. Teisingumo Teismo teigimu, nesilaikant šiame pamatiniame sprendime nustatyto vienodo pagrindini? teisi? apsaugos standarto, b?t? pažeisti tarpusavio pasitik?jimo ir pripažinimo principai, kuriuos šiuo sprendimu siekiama sustiprinti, ir taip padarytas neigiamas poveikis min?to pamatinio sprendimo veiksmingumui(55).

87. Kitaip tariant, išskyrus atvejus, kai susiklosto išskirtin?s aplinkyb?s(56), tik ES pagrindini? teisi? standartai yra taikomi teis?s akt? vienodumo ES lygmeniu atveju, jei ES teis?s aktas nustat? aiškius ir išsamius reikalavimus, susijusius su konkre?iu klausimu. Tokiu atveju daroma prielaida, kad ES teis?s akt? leid?jas jau ?tvirtino pusiausvyr? tarp, viena vertus, pagrindini? teisi? apsaugos ir, kita vertus, nagrin?jamos priemon?s bendro veiksmingumo, atsižvelgiant ? jos tikslus. Jei b?tina, ši? pusiausvyr? galima užgin?yti Teisingumo Teisme remiantis ES pagrindini? teisi? apsaugos standartu, kaip ir ES derinimo priemon?s klausim?. Taigi, pagrindin?s teis?s bus saugomos Teisingumo Teismo, atsižvelgiant ? tai, kad, remiantis Chartijos 52 straipsnio 3 dalimi, ES apsaugos standartas negali b?ti mažesnis už standart?, numatyt? Europos žmogaus teisi? konvencijoje (EŽTK).

88. Vis d?lto Sprendime *M.A.S.*, taip pat ir Sprendime *Scialdone* (arba *Åkerberg Fransson*) nebuvo tokio „suderinimo“, t. y. byloje nagrin?jamos nacionalin?s teis?s nuostatos nebuvo numatytos S?jungos teis?s nuostatose arba funkcinio poži?riu ja draudžiamos. Tod?l šios diskrecijos ?gyvendinimui taikomi dviej? r?ši? apribojimai. Viena vertus, valstyb?ms nar?ms toliau taikomi ES lygiavertiškumo ir veiksmingumo reikalavimai(57) ir Chartija garantuojam? pagrindini? teisi? minimalus apsaugos standartas(58). Kita vertus, d?l to, kad naudojosi savo diskrecija, valstyb?s nar?s gali taip pat taikyti, perži?r?damos nuostatas, priimtas pasinaudojant šia diskrecija, savo pagrindin?s teis?s koncepcij? tol, kol jos suteikia mažesn? apsaug?, negu nustatyta Chartijos 53 straipsnyje.

89. Galiausiai b?tina pateikti pastab? d?l „vienov?s“ arba „vienodumo“ reikiamo lygmens, kiek tai susij? su pastaraisiais atvejais. Teisingumo Teismas nuolat tvirtina, kad nacionalin?s valdžios institucijos ir teismai gali taikyti nacionalinius pagrindini? teisi? apsaugos standartus su s?lyga, kad

Chartija užtikrinamam apsaugos lygiui, kaip j? aiškina Teisingumo Teismas, ir S?jungos teis?s viršenybei, vienovei ir veiksmingumui nekilt? pavojus(59).

90. Vis d?lto turiu pripažinti, kad man šiek tiek sunku apibr?žti praktin? ši? s?lyg? poveik?, vis? pirma „vienov?s“ reikalavim?, kaip numatyta antroje s?lygoje. PVM deklaracijos pateikimo terminai gali b?ti pavyzdys šiuo atžvilgiu. Nors PVM direktyvos 250 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad turi b?ti teikiamos periodin?s PVM ataskaitos ir deklaracijos, tiksliai ši? reikalavim? apimtis administravimo srityje (pavyzdžiui, kaip dažnai šios deklaracijos turi b?ti teikiamos, kokia turi b?ti j? forma, kokie j? pateikimo terminai) n?ra numatyta. Vadinas, pastarieji klausimai n?ra „suderinti“, kaip nurodyta ankstesniame skirsnyje, taigi patenka ? srit?, kurioje valstyb?s nar?s išsaugo diskrecij?. Iš esm?s tokios nacionalin?s taisykl?s yra ?vairios ir skirtingos, ta?iau su s?lyga, kad jos nekelt? pavojaus viršenybei, bendram veiksmingumui ir Chartijoje numatytiems minimaliems apsaugos standartams, ir tokie nacionaliniai skirtumai yra galimi.

91. Taigi, nors, žinoma, tai susij? su ES suderint? taisykli? taikymu nacionaliniu lygiu, viršenyb?s, vienov?s ir veiksmingumo reikalavimai, ypa? „vienov?s“ reikalavimas, tur?t? b?ti suprantamas tiesiogine prasme tose srityse, kuriose valstyb?s nar?s turi savo diskrecij?.

3. Chartijos vaidmuo

92. Atsižvelgiant ? tai, ar nagrin?jam? atvej? išimtinai reglamentuoja ES teis?, kaip jau pabr?žta ankstesniuose skyriuose, Chartija atliks dvejop? vaidmen? d?l veiksmingo PVM surinkimo. Tais atvejais, kai taikoma tiesiogiai pagal ES teis?s nuostat? ar nuostat? rinkin?, bus nustatytas bendras *maksimalus* standartas. Tais atvejais, kai n?ra ES teis?s suderinimo, Chartija bus nustatytas *mažiausias* pagrindini? teisi? apsaugos standartas.

93. Iš ties? derinimo atveju Chartija atliks viršutin?s ribos funkcij?. Kadangi nacionalini? apsaugos standart? taikyti, atsižvelgiant ? 53 straipsn?, negalima, Chartija yra vienintelis pagrindini? teisi? kriterijus, kuriuo remiantis bus vertinamos ES derinimo priemon?s – arba nacionalin?s priemon?s, kurios tiksliai jas ?gyvendina. Tod?l 52 straipsnio 3 dalyje nustatytas apsaugos reikalavimas, kylantis iš Chartijos, turi b?ti bent jau toks pats, kaip EŽTK standartas, o 52 straipsnio 1 dalyje užtikrinama, kad pagrindini? teisi? apribojimai yra aiškiai apibr?žti ir neviršija to, kas b?tina, pavyzdžiui, siekiant užtikrinti Europos S?jungos finansini? interes? apsaug?. Šios nuostatos užtikrina, kad Chartija pati savaime turi užtikrinti aukšto lygio pagrindini? teisi? apsaug?, sukuriant *veiksmingas* ribas renkant PVM. Kaip neatskiriamai ES pirmin?s teis?s daliai Chartijai taip pat svarb?s S?jungos teis?s viršenyb?s, vienov?s ir veiksmingumo reikalavimai. Ji yra lygiavert? kitoms S?jungos pirmin?s teis?s nuostatoms, kaip antai SESV 325 straipsniui, ir Teisingumo Teismas turi užtikrinti teising? pusiausvyr? tarp pagrindini? teisi? ir konkuruojan?i? vertybi? ar interes?.

94. Antra, nesant šios srities suderinimo, ?skaitant atvejus, kai ES teis?je paliekama tam tikra veiksm? laisv? valstyb?ms nar?ms priimti savo teis?s aktus ar ?gyvendinimo taisykles(60), Chartija nustato minimalius kriterijus. Iš 53 straipsnio matyti, kad ir valstybi? nari? konstitucijose, ir tarptautin?je teis?je gali b?ti nustatyti aukštesni apsaugos standartai, nei nustatyti Chartijoje.

95. Tokiomis aplinkyb?mis dar kart? kyla klausimas, ar daroma ?taka S?jungos teis?s „viršenybei, vienovei ir veiksmingumui“? Kuo mažiau yra suderinimo, tuo mažiau tik?tina, kad ES teis?s viršenyb?, vienov? ir veiksmingumas gali b?ti pažeisti. Akivaizdu, kad nacionalinio apsaugos standarto taikymas reiškia ?vairov?, o ne vienodum?. Vis d?lto, jeigu sistemos nebuvo suderintos, nacionalinis apsaugos standartas taikomas tik esant – daugiau ar mažiau didelei – diskrecijai, kuri? S?jungos teis? suteikia valstyb?ms nar?ms. Tod?l nacionaliniai veiksmai, palyginti su ES veiksmiais, yra vertinami atsižvelgiant ? griežtesnius nacionalin?s Konstitucijos kriterijus. Kitaip tariant, kuo didesn? valstybi? nari? turima diskrecija, tuo mažesn? rizika ES teis?s

viršenybei, vienovei ir veiksmingumui.

4. Nacionalini? baudžiamosios teis?s norm? materialinis ar procesinis pob?dis

96. Sprendime *M.A.S.* iškilo klausimas, ar nagrin?jama senaties taisykl? yra materialinio arba procesinio pob?džio, taigi, ar teis?tumo principas taip pat taikomas šiai taisyklei. Kadangi Italijos teis?s sistemoje pripaž?stamas tokios taisykl?s materialinis pob?dis, Teisingumo Teismas pripažino, kad, nesant ši? taisykli? suderinimo, taikomas teis?tumo principo aiškinimas pagal Italijos teis?. Sprendime *M.A.S.*, taip pat anks?iau Sprendime *Taricco*, kilo klausimas atsižvelgiant ? Chartijos 49 straipsn?, ar šiuo straipsniu užtikrinamos garantijos yra susijusios „tik su materialin?mis“, ar taip pat su „procesin?mis“ baudžiamosios teis?s normomis.

97. Vis d?lto šiuo atveju taip pat atsižvelgiant ? nagrin?jam? byl?, kyla platesnis klausimas, susij?s ne tik su konkre?iomis Chartijos 49 straipsnio garantijomis. Ar pirma išd?styti argumentai, susij? su tokiais „veiksmingo PVM surinkimo“ apribojimais, gal?t? (ar tur?t?) skirtis, jeigu atitinkama nacionalin? taisykl? yra „materialinio“, o ne vien „procesinio“ pob?džio? Be to, siejant su kitu klausimu, kaip tokie galimi tr?kumai nacionaliniu lygmeniu tur?t? b?ti pašalinti, jei pasekm?s šiuo atžvilgiu taip pat skiriasi, priklausomai nuo to, ar panaikinama konkre?iu atveju (baudžiamosios teis?s) procesin?, ar materialin? norma?

98. Mano atsakymas ? šiuos klausimus yra aiškus „ne“ bent jau d?l trijų priežas?ių.

99. Pirma, tokia klasifikacija yra sud?tinga ir j? labai sunku taikyti. Tai aiškiai matyti atsižvelgiant ? Chartijos 49 straipsn?, bet tampa dar sud?tingesn? nei šioje nuostatoje, kiek tai susij? su kitomis Chartijoje ?tvirtintomis teis?mis(61). Be to, ar tokiai klasifikacijai taikomi nacionaliniai, ar ES teis?s principai? Ar pastaruoju atveju b?t? reikalaujama „autonomiškos ES s?vokos“ nustatant bet koki? teis?s norm??

100. Antra, esu gerokai nusteb?s d?l numanomo (ir nukrypti leidžian?io) poži?rio, kuriuo remiantis „vien procesini?“ taisykl? galima b?t? atsisakyti. Ar nuostatos, reikalaujan?ios, kad prokuroras per tam tikr? laikotarp? prad?t? teismo proces? arba nutraukt? baudžiam?j? persekiojim?, kad asmuo neb?t? baudžiamojo tyrimo pirminiame etape neribot? laik?, yra tik papildomas „proced?rinis elementas“? Arba, pavyzdžiui, ar reikalavimas teismui tur?ti kompetencij? nagrin?jant baudžiam?j? byl? yra tik „proced?rin? puošmena“? Iš ties? dažnai b?tent procesin?s taisykl?s gali apsaugoti pagrindines teises tokiu pat mastu (arba net daugiau) kaip ir materialin?s taisykl?s. Kaip kart? yra pažym?j?s Rudolf von Jhering, „forma yra prisiekusi šališkumo prieš?, laisv?s dvyn? sesuo“(62). Taigi, gana sunku ?vertinti, kaip ES teise (jurisprudencija) galima b?t? ?tikinamai remtis nacionaliniuose teismuose siekiant apriboti pagrindines teises, netaikant toki? baudžiamosios teis?s „procesini?“ norm?(63).

101. Tre?ia ir svarbiausia, d?l priežas?ių, kurias jau nurodžiau kitur(64), teisin?s taksonomijos, nesvarbu, ar nacionalin?s, ar Europos, subtilumai patys savaime netinkami tokio pob?džio diskusijai, kai aptariami pagrindini? teisi? apribojimai. Šios diskusijos tur?t? b?ti skirtos poveikiui. B?tent tai tur?t? b?ti veiksmingos pagrindini? teisi? apsaugos klausimas: asmuo ir tai, kok? poveik? tam tikra nuostata turi jo pad??iai, o ne taksonomijos etiket?s, priskiriamos šiai nuostatai.

5. Teisi? gynimo priemon?s

102. Sprendimuose *M.A.S.* ir *Kolev* buvo aiškiai pažym?ta, kad, esant nacionalini? taisykli? nesuderinamumui su ES teise, š? nesuderinamum? vis? pirma turi spr?sti nacionalin?s teis?s akt? leid?jas taip(65), kad b?t? išvengta sistemin?s nebaudžiamumo rizikos(66). Ta?iau ten taip pat buvo pažym?ta, atsižvelgiant ? Sprendim? *Taricco*, kad iš esm?s SESV 325 straipsnio 1 dalies tiesioginis veikimas kartu su teis?s viršenyb?s principu, nacionaliniams teismams suteik? teis?

netaikyti nesuderinam? taisykli?(67). Kaip matyti iš Sprendimo *Kolev*, šie ?galiojimai apima ne tik ši? taisykli? panaikinim?, bet, matyt, taip pat tolesnius veiksmus, kuri? turi imtis nacionalinis teismas, ir kurie neatsispindi nacionalin?s teis?s akt? formuluot?je, pavyzdžiui, prat?sti terminus, per kuriuos prokuroras privalo imtis veiksm?, arba patiems nustatyti atitinkamus pažeidimus(68).

103. D?l daugelio priežas?i? manau, kad nacionalini? teism? vaidmuo, susij?s su nacionalin?mis nuostatomis, kurios gali trukdyti užtikrinti tinkam? PVM surinkim?, ypa? nagrin?jam? (baudžiam?j?) byl? atveju, turi b?ti suprantamas skirtingai. Trumpai tariant, kiekvienas nesuderinamumo konstatavimas tur?t? b?ti apribotas tik sprendimu d?l pripažinimo, pagal teisinio saugumo ir kaltinamojo pagrindini? teisi? apsaugo principus draudžiant j? taikyti dar nagrin?jamoms byloms. Jis tur?t? b?ti veiksmingas tik atsižvelgiant ? ateit?, strukt?rini? ir proced?rini? priemoni? lygmeniu, galb?t derinant su pažeidimo nagrin?jimo proced?ra pagal SESV 258 straipsn?.

104. Pirma, reik?t? priminti, kad iš esm?s pusiausvyra tarp veiksmingos Europos S?jungos finansini? interes? apsaugos ir pagrindini? teisi? atspindi pusiausvyr? tarp vienod? s?lyg? tiksl? ir vertybi?. Net jeigu ši? pagrindini? teisi?, pripažint? Chartijoje, aiškinimas turi b?ti užtikrinamas atsižvelgiant ? Europos S?jungos strukt?r? ir tikslus(69), pagrindini? teisi? apribojimais yra užtikrinami Chartijos, nepriklausomai nuo to, ar yra suderinimas. Pagal 52 straipsnio 1 dal? draudžiamas bet koks joje pripažint? teisi? ir laisvi? pažeidimas. 52 straipsnio 3 dalyje reikalaujama užtikrinti minimali? žmogaus teisi? apsaugos rib?, atitinkan?i? EŽTK standartus.

105. Antra, kaip buvo priminta Sprendime *M.A.S.*, teismas negali sugriežtinti baudžiamosios atsakomyb?s norm? asmenims, prieš kuriuos prad?tas baudžiamasis persekiojimas(70). Atsižvelgdamas ? tai, nesuprantu, kaip ši? princip? nepažeist? pasirinktinis nacionalin?s baudžiamosios teis?s nuostat? ar proced?ros netaikymas, kad b?t? t?siamas baudžiamasis persekiojimas nepaisant pasibaigusio senaties termino arba neteis?tas baudžiamasis persekiojimas.

106. Tre?ia, tokios vykdomo baudžiamojo proceso pasekm?s yra nesuderinamos su jokiais pagr?stais teis?s numatomumo ir teisinio tikrumo reikalavimais, kai šie principai aiškiai yra ypatingos svarbos vykdant baudžiam?j? proces?. S?jungos teisin? sistema yra difuzin?. Kiekvienas valstybi? nari? teismas yra teismas, užtikrinantis ES teis?s taikym?. Tur?damas šiuos teisinius ?galiojimus nacionalinis teismas nesuderinamumo atveju gali ir tur?t? taikyti atitinkamas procesines pasekmes turin?ias priemones, kurias jis turi teis? taikyti pats, nesikreipdamas ? Teisingumo Teism?. Kai šie ?galiojimai valstybi? nari? teismams suteikia galimyb? netaikyti nacionalini? baudžiamojo proceso nuostat? savo nuoži?ra, baudžiamajai justicijai kyla pavojus tapti (ES remiama) loterija.

107. Šis pavojus dar padid?ja d?l to, kad net pri?mus Sprendim? *Kolev* skatinamasis veiksnys, kur? nustat? Teisingumo Teismas esant tokiam pasirinkimui netaikyti prieštaraujan?i? nacionalini? nuostat?, vis dar neaiškus. Sprendime *Taricco*, kur prašym? priimti prejudicin? sprendim? pateik?s teismas nurod?, kad baudžiamosios bylos nagrin?jimo trukm? Italijoje yra tokia ilga, kad šios r?šies bylose „faktinis nebaudžiamumas <...> yra ne išimtinis atvejis, o norma“, Teisingumo Teismas nustat? š? skatinam?j? veiksni? tuomet, kai prašym? priimti prejudicin? sprendim? pateik?s teismas padar? išvad?, kad nacionalini? nuostat? taikymas tur?t? tokias pa?ias pasekmes „daugeliu atvej?“(71). Byloje *Kolev*, atrodo, šis skatinamasis veiksnys vadinamas „nuolatiniais ir t?stiniais mutin?s taisykli? pažeidimais“, kuri? pasekm? yra „sistemin? rizika“, kad už Europos S?jungos finansiniams interesams kenkian?ius veiksmus gali likti nenubausta(72).

108. Vis d?lto byloje *Kolev* vienintelis „nuolatinis ir t?stinis pažeidimas“ pagrindin?je byloje, atrodo, buvo tas, kad konkretus prokuroras negal?jo teis?tai pateikti kaltinamajam reikiam? dokument? konkre?iame baudžiamajame procese. Šiuo atžvilgiu prokuroras iš ties? *nuolatiniau ir t?stiniau* b?du

negal?jo to padaryti. Vis d?lto, kalbant apie kitas aplinkybes, visa „sistemin?“ problema, atrodo, grindžiama vienu iš prašym? priimti prejudicin? sprendim? pateikuso teismo teiginiu. Gana aiškos problemos (iš ties? š?kart sistemin?s), kurias baudžiamojoje teis?je lemia Teisingumo Teismas leidimas „netaikyti“ tam tikr? nacionalin?s teis?s norm?(73).

109. Ketvirta, (pagal Konstitucij? išm?gintas ir patikrintas) atsakymas ? ši? problem? ir su ja susijusius klausimus yra valdži? padalijimo principo laikymasis. Aišku, kad nacionalin?s teis?s akt? leid?jas, jei nacionalin?s baudžiamosios teis?s nuostatos yra nesuderinamos su ES teise, privalo ?sikišti ir numatyti visuotinai taikomas normas, laikydamasis teis?tumo principo. Kaip valdži? padalijimo jautrioje baudžiamosios teis?s srityje išraiška, teis?tumo principas reikalauja, kad parlamentas turi priimti ir procesines, ir materialines teis?s normas. Be šiam argumentui b?dingos konstitucin?s reikšm?s, toks poži?ris taip pat turi vien? praktin? privalum?: iš esm?s bus tik *vienas* taikom? nuostat? *rinkinys*.

110. Penkta, tai, k? b?t? galima pavadinti bendruoju „kur gali nuvesti sisteminiai skirtumai valstyb?se nar?se“ paradoksu. Tokiose bylose, kaip *N.S.*(74) ar *Aranyosi* ir *C?ld?raru* (75), d?l tam tikr? sistemini? valstyb?s nar?s teismin?s, administracin?s ar penitencin?s sistem? skirtum?, siekiant užtikrinti veiksming? pagrindini? teisi? apsaug?, atsirado galimyb? laikinai sustabdyti tam tikr? pagrindini? princip?, kuriais remiasi Europos S?junga, pavyzdžiui, tarpusavio pripažinimo ir tarpusavio pasitik?jimo, ?gyvendinim?. Ta?iau (akivaizd?s) sisteminiai tr?kumai, susij? su PVM ir muit? mokes?i? rinkimu, siejami su Europos S?jungos finansini? interes? apsauga, yra tokios didel?s vert?s, kad d?l j? š?kart veiksmingai buvo sustabdytas pagrindini? teisi? laikymasis kartu su teis?tumo ir teisin?s valstyb?s principais. Man kyla klausimas, k? reikšt? tokia vertybi? stratifikacija atsižvelgiant ? ESS 2 straipsnio ir SESV 325 straipsnio hierarchij?.

111. D?l vis? ši? priežas?i? manau, kad Teisingumo Teismo nuomon? d?l galimo nacionalin?s teis?s norm?, susijusi? su veiksmingu PVM ar kit? Europos S?jungos nuosav? ištekli? surinkimu, ypa? d?l baudžiamojo proceso, susijusio su šiais klausimais, nesuderinamumo pasekmi?, tur?t? b?ti šiek tiek kitokia. Net jei nacionalin? taisykl?, taikoma tokiam procesui, b?t? pripažinta nesuderinama su taikytinomis ES teis?s nuostatomis, tai tur?t? tik perspektyvini? padarini?. D?l teisinio saugumo, teis?tumo ir pagrindini? teisi? apsaugos (susij?s su konkre?iu atveju) princip? veikimo šios išvados negalima taikyti nagrin?jamoms byloms, jei b?t? padaryta žala kaltinamam asmeniui. Taigi, valstyb? nar? privalo nedelsiant pakeisti nacionalin?s teis?s normas, kad b?t? užtikrinta j? atitiktis Teisingumo Teismo sprendimui. Jei to neb?t? padaryta, (pagreitinta) pažeidimo nagrin?jimo proced?ra pagal SESV 258 straipsn? yra tinkama (strukt?rin?) teisi? gynimo priemon?.

112. Galiausiai, tai, ar galimi tr?kumai yra sisteminio pob?džio, ar tik pavieniai, neturi jokios reikšm?s. Jei visi tokie tr?kumai iš ties? b?t? strukt?riniai, pasitaikantys itin dažnai ir ne vien? kart?, iš tikr?j? yra dar vienas argumentas, kod?l reikia „strukt?rinio“ atsakymo pagal SESV 258 straipsnyje numatyt? proced?r?, kai valstyb? nar? taip pat gali tinkamai ginti savo pozicij?.

D. Prašym? priimti prejudicin? sprendim? pateikuso teismo klausimas

113. Remiantis šiomis bendro pob?džio prielaidomis, nagrin?jamu atveju atsakymas ? prašym? priimti prejudicin? sprendim? pateikuso teismo konkret? klausim?, ar d?l veiksmingos Europos S?jungos nuosav? ištekli? apsaugos suteikiami ?galiojimai panaikinti nacionalines taisykles, draudžian?ias naudoti neteis?tai gautus ?rodymus, man atrodo gana aiškus: *ne, jokiu b?du* nesuteikiami.

114. Pirma, atrodo, kad klostantis nagrin?jamos bylos faktin?ms aplinkyb?ms nebuvo jokio ES nuostat? d?l ?rodym? derinimo(76) arba d?l pokalbi? klausymosi siekiant apsaugoti Europos S?jungos finansinius interesus PVM srityje, arba apskritai. Tod?l valstyb?s nar?s išsaugo

diskreciją kurti savo taisykles šioje srityje.

115. Antra, net nesant konkrečios ES taisyklės šioje srityje, o tai reiškia, kad nagrinėjama situacija nėra apibrėžta ES teisėje, ji vis dar patenka į Sąjungos teisės taikymo sritį. Valstybės narės iš tiesų taikomi bendri spairėgojimai, kylantys iš SESV 325 straipsnio 1 dalies, PIF konvencijos 2 straipsnio 1 dalies ir PVM direktyvos 206 straipsnio, 250 straipsnio 1 dalies ir 273 straipsnio, siejant su visomis baudžiamosios teisės normomis, susijusiomis su sankcijomis PVM srityje.

116. Palyginti su byloje *M.A.S. ar Kolev* nagrinėjama nacionalinės teisės aktais, dėl kurių kilo ginčas, šioje byloje nagrinėjamo teisės aktų panašumo laipsnis su taikytinomis ES teisės nuostatomis yra galbūt šiek tiek mažesnis, tačiau akivaizdu, kad jis yra (77). Iš tikrųjų? rodinėjimo taisyklės, kiek tai susiję su taisyklėmis dėl teismo jurisdikcijos ir sąlygomis, kuriomis leidžiama pasiklausti pokalbių, turi turėti aiškų poveikį sankcijoms, kurios daugiau ar mažiau tampa tikrinos arba veiksmingos dėl jų veikimo. Tai aiškius rodymas, kad taikant rodinėjimo taisykles Bulgarijoje negalima naudotis rodymais, galiniais rodyti P. Dzivev kaltę pagrindinėje byloje.

117. Trečia, tai reiškia, kad rengdamos ir taikydamos tokias taisykles valstybės narės turi naudotis savo diskrecija, paisydamos dviejų rėšių apribojimų, įskaitant pagrindinį teisių apribojimus: kylančią iš nacionalinės teisės aktų ir kylančią iš ES teisės.

118. Viena vertus, jos turi pasyti savo nacionalinės teisės, įskaitant atitinkamas nuostatas konstitucijose, kiek tai susiję bendrai su baudžiamąja teise ir konkrečiai su rodymais ir pokalbių klausymais. Iš to matyti, kad, remiantis Sprendimu *M.A.S.*, Bulgarijos valdžios institucijos galėtų nagrinėti byloje ginjamus nacionalinės teisės aktus atsižvelgiant į pagrindinį teisių konkretų aiškinimą (pavyzdžiui, bausmės teisėtumo principą), net jeigu pastarieji taip pat užtikrinami pagal ES teisę, su sąlyga, kad nacionalinėje konstitucijoje numatyta aukštesnio lygio kaltinamųjų apsauga. Šiuo atžvilgiu tik prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi patikrinti, ar nagrinėjamos nacionalinės nuostatos atitinka viršesnius nacionalinės teisės aktus.

119. Kita vertus, kadangi nagrinėjama situacija patenka į ES teisės taikymo sritį, valstybių narių institucijų ir procesinių autonomija formuojant rodinėjimo taisykles yra ribojama ES dvejopo lygiavertiškumo ir veiksmingumo reikalavimo, taip pat Chartijos (78).

120. Lygiavertiškumo reikalavimas apriboja valstybių narių laisvę pasirinkti, įpareigodamas jas užtikrinti, kad tokios sankcijos atitinka sąlygas, panašias į tas, pagal kurias baudžiama už tokio paties pobūdžio ir sunkumo nacionalinės teisės pažeidimus (79). Tačiau šioje byloje, atrodo, nekyla klausimų dėl lygiavertiškumo.

121. Pagal veiksmingumo reikalavimą valstybės narės nustatoma pareiga užtikrinti veiksmingą PVM surinkimą, visų pirma taikant veiksmingas ir atgrasomas sankcijas tuo atveju, kai yra PVM teisės aktų pažeidimai (80).

122. ES teisės veiksmingumas yra abejotinas, nes pats savaime jis neturi vidinės ribos. Jei toks požymis būtų taikomas visos apimtys, tuomet bet koks ir kiekvienas numatytas rezultatas galėtų būti pateisinamas. Žinoma, jei „Sąjungos nuosavų išteklių apsaugos veiksmingumas“ būtų prilygintas „žmonių siuntimui į kalinimo staigą dėl sukčiavimo ir PVM nemokėjimo“ (81), tuomet bet kokia nacionalinė nuostata, neleidžianti priimti apkaltinamųjų nuosprendžių, turėtų būti panaikinta. Tačiau, ar nebūtų veiksmingiau neprivalėti pirmiausia prašyti teismo leidimo klausytis telefoninių pokalbių? Be to, galbūt PVM būtų veiksmingas surinkamas jei nacionalinis teismas turėtų kompetenciją suteikti leidimą viešai nuplakti aikštėje už sukčiavimą PVM srityje?

123. Tokie aiškiai beprasmiški pavyzdžiai rodo, kodėl potencialiai neribotas „veiksmingumo“ argumentas turi būti nedelsiant apribojamas ir prilyginamas argumentams ir vertyboms, aptartiems

ankstesniame etape: kitos vertybės, interesai ir tikslai kyla iš ES ir nacionalinių apribojimų, skaitant pagrindinių teisių apsaugą. Klausimas dėl galimos pusiausvyros tarp nacionalinių kilmės apribojimų ir procedūros normų, yra klausimas, kurį turi išspręsti nacionalinis teismas.

124. Kalbant apie ES teisę ir iš jos kylančius minimalius reikalavimus, dar kartą galima pakartoti, kad ES teisę nustato ne tik veiksmingas ir atgrasomasis sankcijos. Pagal ją taikant šias sankcijas taip pat reikalaujama paisyti pagrindinių teisių. Chartijos ir SESV 325 straipsnio 1 dalies nuostatos prilygsta ES pirminės teisės nuostatomis. Iš tiesų kaip dviguba pareiga, kylanti iš ES teisės taikymo srities, valstybės narės turi rasti pusiausvyrą tarp veiksmingumo ir pagrindinių teisių. Todėl labai svarbu, vertinant veiksmingumą, atsižvelgti į pagrindinių teisių apsaugos reikalavimus(82).

125. Konkrečiomis šios bylos aplinkybėmis, pakankamai aišku, kad bet kokio pobūdžio pokalbių klausymasis, be kita ko, telefoninių pokalbių klausymasis, yra per didelis kišimasis, susijęs su teise į privatų gyvenimą (Chartijos 7 straipsnis)(83) ir, jei tai neteisėtai naudojama baudžiamojoje byloje, taip pat su teise į gynybą (Chartijos 48 straipsnio 2 dalis.)

126. Taigi nacionalinė nuostata, kuri draudžia naudoti įrodymus, gautus pagal nepagrįstai išduotą pokalbių klausymosi leidimą, yra naudinga abiejose lygų pusėse: ne tik siekiant PVM surinkimo veiksmingumo (leidžiant tokius galimus teisės į privatų gyvenimą pažeidimus), bet ir laikantis atitinkamą pagrindinių teisių (apribojant tokių įrodymų panaudojimą keliomis sąlygomis, be kita ko, kad jie teisėtai surinkti pagal teismo leidimą).

127. Manau, kad nagrinėjamu atveju analizę gali tuo ir baigtis. Nemanau, kad tokiu atveju, kaip nagrinėjamas šioje byloje, klausimas, ar minėtos nacionalinės taisyklės yra procesinės, ar ne, ir kiek panašią problemą kyla nacionaliniu lygmeniu, galėtų turėti tokos Teisingumo Teismo vertinimui. Vis dėlto siekiant visapusiškai padėti Teisingumo Teismui glaustas atsakymas į likusius klausimus, taikant atliktą bendrąją analizę(84) šioje byloje, bus pateiktas toliau.

128. Ketvirta, nacionalinės teisės nuostata, kurioje numatyta, kad teismas, turintis kompetenciją, gali leisti klausytis telefoninių pokalbių, atskirais atvejais taip pat gali būti suprantama kaip „procesinė“, taisyklė, kurioje nurodoma, kad pokalbių klausymosi leidimas turi būti pagrįstas, yra šiek tiek sudėtingesnė. Jeigu nėra nurodyta (apibrėžta konkrečiau atveju) pokalbių klausymosi priežastis, ar toks reikalavimas yra „tik“ procesinė norma. Sunkumas, su kuriuo susiduriama šioje ir kitose bylose(85) klasifikuojant tokias ribines taisykles tik dar kartą pabrėžia, kodėl šis skirtumas nėra labai naudingas tokiais atvejais, kaip nagrinėjamas šioje byloje.

129. Penkta, nemanau, kad suderinamumo taisyklės vertinimo atžvilgiu klausimas, keliose bylose nuostata taikoma tam tikru būdu, turėtų apskritai kokios nors reikšmės. Net jei taip būtų, struktūrinis atsakas į bet kokius galimus tokio pobūdžio trūkumus turėtų būti nukreiptas tik į ateitį ir numatomas, o ne taikomas nagrinėjamoms byloms, jei tai nenaudinga jau persekiojamiems baudžiamąja tvarka asmenims. Tačiau, jei Teisingumo Teismas vis dėlto nuspręstų, kad sisteminiai trūkumai yra svarbūs tokiose bylose, kaip tai suprantama pagal sprendimus *Taricco* ir *Kolev*, pateikiu toliau išdėstytas pastabas.

130. Kaip siūlo Komisija, atsižvelgiant į šios bylos faktines aplinkybes, tai nereiškia, kaip nurodo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, kad dėl nacionalinių taisyklių taikymo galėtų kilti sisteminė nebaudžiamumo rizika, kaip apibrėžta Sprendime *Kolev*, arba tai sutrukdytų teisingai surinkti PVM *daugeliu atvejų*, kaip apibrėžta Sprendime *Taricco*.

131. Kad ir koks būtų šis kriterijus, galima daryti prielaidą, kad „sisteminis“ ir „reikšmingas“ turėtų reikšti daugiau nei vieną (atvejų). Be to, mano nuomone, tačiau atsižvelgiant ir į kitas bylas, kur buvo aptarti sisteminiai trūkumai, kaip antai bylas *N. S.* ar *Aranyosi ir Căldăraru*, tokio pobūdžio plataus užmojo pasiūlymai turėtų būti pagrįsti įrodymais(86), neapsiribojant tik individualiu

nacionalinių nuostatų ir praktikos išaiškinimu viename teisme(87).

132. Šiuo atveju yra keturi kaltinamieji. Kaip pažymėjo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, gautais rodymais galimarodyti kitą kaltinamąjį pagrindinėje byloje kaltę, išskyrus P. Dzivev. Taigi, atrodo, kad trimis iš keturių atvejų, „nepaisant“ byloje nagrinėjamo nacionalinių nuostatų, baudžiamojo persekiojimo metu buvo galima teisėtai surinkti rodymus pagal nacionalinę teisę prieš tris kitus kaltinamuosius. Todėl nėra aišku, atsižvelgiant į šios bylos faktines aplinkybes, kaip šių nuostatų veikimas galėjo itin trukdyti veiksmingai taikyti sankcijas dideliu mastu. Be to, kylanti problema dėl abejonių, kad kompetentingas teismas gali suteikti pokalbių klausymosi leidimą, taip pat yra laikino pobūdžio.

V. Išvada

133. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, siūlau Teisingumo Teismui taip atsakyti į *Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamąjį bylų teismas, Bulgarija) pateiktą klausimą:

– Pagal SESV 325 straipsnio 1 dalį, Konvencijos dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos 1 straipsnio 1 dalį ir 2 straipsnio 1 dalį ir 2006 m. lapkričio 28 d. Tarybos direktyvos 2006/112/EB dėl pridėtinės vertės mokesčio bendros sistemos 206 straipsnį, 250 straipsnio 1 dalį ir 273 straipsnį, aiškinamus atsižvelgiant į Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartiją, nedraudžiami nacionalinės teisės aktai, kaip antai nagrinėjami pagrindinėje byloje, draudžiantys naudoti rodymus, gautus pažeidžiant nacionalinę teisę, pavyzdžiui, surinktus klausantis telefoninių pokalbių, kai tam leidimą suteikia teismas, kuris nėra kompetentingas to daryti.

1 Originalo kalba: anglų.

2 2015 m. rugsėjo 8 d. Sprendimas *Taricco ir kt.* (C-105/14, EU:C:2015:555).

3 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S. ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936).

4 2018 m. gegužės 2 d. Sprendimas *Scialdone* (C-574/15, EU:C:2018:295).

5 2018 m. birželio 5 d. Sprendimas *Kolev ir kt.* (C-612/15, EU:C:2018:392).

6 Konvencija, parengta vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu (OL C 316, 1995, p. 49; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 8 t., p. 57).

7 2007 m. birželio 7 d. Tarybos sprendimas dėl Europos Bendrijų nuosavų išteklių sistemos (OL L 163, 2007, p. 17).

8 2006 m. lapkričio 28 d. Tarybos direktyva dėl pridėtinės vertės mokesčio bendros sistemos (OL L 347, 2006, p. 1).

9 Aiškinamasis sprendimas yra *Varhoven kasatsionen sad* (Aukščiausiasis kasacinis teismas) privalomas aktas, kuriame nustatyta šios teisės akto nuostatos reikšmė.

10 2016 m. liepos 5 d. Sprendimas *Ognyanov* (C-614/14, EU:C:2016:514).

11 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936).

12 Žr. 2011 m. lapkričio 15 d. Sprendimą *Komisija / Vokietija* (C-539/09, EU:C:2011:733, 72 punktas); 2013 m. vasario 26 d. Sprendimą *Åkerberg Fransson* (C-617/10, EU:C:2013:105, 26 punktas); 2015 m. rugsėjo 8 d. Sprendimą *Taricco ir kt.* (C-105/14, EU:C:2015:555, 38 punktas); 2016 m. balandžio 7 d. Sprendimą *Degano Trasporti* (C-546/14, EU:C:2016:206, 22 punktas) ir

2017 m. kovo 16 d. Sprendim? *Identi* (C?493/15, EU:C:2017:219, 19 punktas).

13 2015 m. rugs?jo 8 d. Sprendimas *Taricco ir kt.* (C?105/14, EU:C:2015:555, 41 punktas) ir kaip Teisingumo Teismas patvirtino 2018 m. geguž?s 2 d. Sprendime *Scialdone* (C?574/15, EU:C:2018:295, 36 punktas).

14 D?l kit? atvej?, susijusi? su baudžiamuoju procesu d?l tariam? PVM pažeid?j?, kai taip pat taikoma PVM direktyva, žr. 2013 m. vasario 26 d. Sprendim? *Åkerberg Fransson* (C?617/10, EU:C:2013:105); 2018 m. kovo 20 d. Sprendim? *Menci* (C?524/15, EU:C:2018:197) ir 2018 m. geguž?s 2 d. Sprendim? *Scialdone* (C?574/15, EU:C:2018:295).

15 Žr., pvz., 1989 m. rugs?jo 21 d. Sprendim? *Komisija / Graikija* (68/88, EU:C:1989:339, 24 punktas) ir 2005 m. geguž?s 3 d. Sprendim? *Berlusconi ir kt.* (C?387/02, C?391/02 ir C?403/02, EU:C:2005:270, 65 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

16 Vis? pirma PIF konvencijoje, kurioje aiškiai reikalaujama kriminalizuoti tam tikr? elges?, kenkiant? Europos S?jungos finansiniams interesams, kuri? vert? viršija tam tikr? rib?, o SESV 325 straipsnio 1 dalyje ir PVM direktyvoje palikti daugiau laisv?s valstyb?ms nar?ms šiuo klausimu – 2018 m. geguž?s 2 d. Sprendimas *Scialdone* (C?574/15, EU:C:2018:295, 34–36 punktai).

17 D?l naujausi? pavyzdži? d?l veiksmingo PVM surinkimo, bet ne baudžiamajame procese, žr., pvz., 2016 m. balandžio 7 d. Sprendim? *Degano Trasporti* (C?546/14, EU:C:2016:206) ir 2017 m. kovo 16 d. Sprendim? *Identi* (C?493/15, EU:C:2017:219).

18 2013 m. vasario 26 d. Sprendimas *Åkerberg Fransson* (C?617/10, EU:C:2013:105).

19 2013 m. vasario 26 d. Sprendimas *Åkerberg Fransson* (C?617/10, EU:C:2013:105, 25 ir 26 punktai). Taip pat šiuo klausimu žr. 2008 m. liepos 17 d. Sprendim? *Komisija / Italija* (C?132/06, EU:C:2008:412, 37 ir 46 punktai) ir 2010 m. spalio 28 d. Sprendim? *SGS Belgium ir kt.* (C?367/09, EU:C:2010:648, 40–42 punktai).

20 2013 m. vasario 26 d. Sprendimas *Åkerberg Fransson* (C?617/10, EU:C:2013:105, 27 punktas).

21 2013 m. vasario 26 d. Sprendimas *Åkerberg Fransson* (C?617/10, EU:C:2013:105, 29 punktas). Taip pat d?l Europos arešto orderio žr. 2013 m. vasario 26 d. Sprendim? *Melloni* (C?399/11, EU:C:2013:107, 60 punktas).

22 2015 m. rugs?jo 8 d. Sprendimas *Taricco ir kt.* (C?105/14, EU:C:2015:555).

23 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S ir M.B.* (C?42/17, EU:C:2017:936).

24 2015 m. rugs?jo 8 d. Sprendimas *Taricco ir kt.* (C?105/14, EU:C:2015:555, 36 ir 37 punktai).

25 2015 m. rugs?jo 8 d. Sprendimas *Taricco ir kt.* (C?105/14, EU:C:2015:555, 47 punktas).

26 2015 m. rugs?jo 8 d. Sprendimas *Taricco ir kt.* (C?105/14, EU:C:2015:555, 51 ir 52 punktai).

27 2015 m. rugs?jo 8 d. Sprendimas *Taricco ir kt.* (C?105/14, EU:C:2015:555, 53 punktas).

28 2015 m. rugs?jo 8 d. Sprendimas *Taricco ir kt.* (C?105/14, EU:C:2015:555, 55–57 punktai).

29 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S ir M.B.* (C?42/17, EU:C:2017:936, 30–36 ir 38 bei 39 punktai).

- 30 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936, 41 punktas).
- 31 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936, 44 punktas).
- 32 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936, 46–47 punktai).
- 33 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936, 51 ir 52 punktai).
- 34 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936, 58–61 punktai).
- 35 2018 m. gegužės 2 d. Sprendimas *Scialdone* (C-574/15, EU:C:2018:295, 25 ir 29 punktai).
- 36 2018 m. kovo 20 d. Sprendimas *Menci* (C-524/15, EU:C:2018:197, 40–62 punktai).
- 37 2018 m. birželio 5 d. Sprendimas *Kolev ir kt.* (C-612/15, EU:C:2018:392).
- 38 2018 m. birželio 5 d. Sprendimas *Kolev ir kt.* (C-612/15, EU:C:2018:392, 53 ir 55 punktai).
- 39 2018 m. birželio 5 d. Sprendimas *Kolev ir kt.* (C-612/15, EU:C:2018:392, 66 punktas).
- 40 2018 m. birželio 5 d. Sprendimas *Kolev ir kt.* (C-612/15, EU:C:2018:392, 77 punktas).
- 41 2015 m. gruodžio 17 d. Sprendimas *WebMindLicenses* (C-419/14, EU:C:2015:832).
- 42 2015 m. gruodžio 17 d. Sprendimas *WebMindLicenses* (C-419/14, EU:C:2015:832, 68 punktas).
- 43 Šiuo klausimu žr., be kita ko, 2018 m. birželio 5 d. Sprendimas *Kolev ir Kostadinov* (C-12/15, EU:C:2018:392, 55 punktas).
- 44 Taip pat žr., kiek tai susiję su *ne bis in idem* principu, 2018 m. kovo 20 d. Sprendimas *Menci* (C-524/15, EU:C:2018:197, 21 punktas).
- 45 Šios išvados 31–37 punktai.
- 46 Taigi patenka į Sąjungos teisės taikymo sritį – dėl išsamios diskusijos konkrečiai PVM surinkimo srityje žr. mano išvadą byloje *Ispas* (C-298/16, EU:C:2017:650, 26–65 punktai).
- 47 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936, 44 punktas. Taip pat žr. 2018 m. gegužės 2 d. Sprendimas *Scialdone* (C-574/15, EU:C:2018:295, 25 ir 33 punktai).
- 48 2013 m. vasario 26 d. sprendimas (C-399/11, EU:C:2013:107).
- 49 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindinis sprendimas dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos (OL L 190, 2002, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 6 t., p. 34)
- 50 Žr., pvz., vis dar kalbant apie Europos arešto orderį, 2013 m. gegužės 30 d. Sprendimas *F.* (C-168/13 PPU, EU:C:2013:358, 37, 38 ir 56 punktai).
- 51 Žr. mano išvadą byloje *Ispas* (C-298/16, EU:C:2017:650, 61–65 punktai).
- 52 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936, 44 ir 45

punktai).

53 ?skaitant situacijas, kurias visas nustato ES teis? taikant derinimo priemon?s, ta?iau kuriose valstyb? nar? remiasi ESS 4 straipsnio 2 dalimi siekiant užtikrinti svarbiausias taisykles ar principus, susijusius su valstyb?s nar?s teis?s sistema, kaip antai nacionalin? vert? arba pagrindin? teis?, ?skaitant konkret? teis?s, saugomos pagal S?jungos teis?, aiškinim?. Iš ties?, taikant ši? pirmin?s teis?s nuostat?, pa?ioje S?jungos teis?je numatytas ?galiojimus taikyti šias nuostatas ir principus.

54 Šios išvados 75 punktas.

55 2013 m. vasario 26 d. Sprendimas *Melloni* (C?399/11, EU:C:2013:107, 63 punktas).

56 Šios išvados 53 išnaša.

57 Šiuo klausimu žr. 2018 m. geguž?s 2 d. Sprendim? *Scialdone* (C?574/15, EU:C:2018:295, 29 punktas).

58 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S ir M.B.* (C?42/17, EU:C:2017:936, 47 punktas).

59 Žr., be kita ko, 2013 m. vasario 26 d. Sprendim? *Åkerberg Fransson* (C?617/10, EU:C:2013:105, 29 punktas) ir 2013 m. vasario 26 d. Sprendim? *Melloni* (C?399/11, EU:C:2013:107, 60 punktas); 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendim? *M.A.S. ir M.B.* (C?42/17, EU:C:2017:936, 47 punktas) ir 2018 m. birželio 5 d. Sprendim? *Kolev ir kt.* (C?612/15, EU:C:2018:392, 75 punktas).

60 Taigi, d?l šios išvados 79 ir 80 punktuose nurodytos skal?s, kuri apimt? kompromisin? sprendim? (pvz., sprendimai *Åkerberg Fransson* ar *Scialdone*), taip pat, žinoma, išorinius diapazono taškus (pvz., sprendimai *Ispas* ir *Kolev*).

61 Toliau nagrin?jama mano išvadoje byloje *Scialdone* (C?574/15, EU:C:2017:553, 146–163 punktai).

62 „Die Form ist die geschworene Feindin der Willkür, die Zwillingschwester der Freiheit“ ir priduria, kad „Denn die Form hält dem Versucher, der die Freiheit zur Zügellosigkeit zu verleiten sucht, das Gegengewicht, sie lenkt die Freiheitssubstanz in feste Bahnen <...> und kräftigt sie dadurch nach innen und schützt sie nach außen“. Rudolf von Jhering, „Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung“. Teil 2, Bd. 2. Leipcigas, *Härtel und Breitkopf*, 1858, p. 497.

63 Taip pat atsižvelgiant ? tai, kad pagal Chartijos 52 straipsnio 1 dal? *bet koks* pagrindini? teisi? apribojimas turi b?ti numatytas ?statymo. Kaip neseniai konstatavo Teisingumo Teismas, „tik visuotinai taikoma nuostata gal?t? atitikti aiškumo, numatomumo, prieinamumo ir ypa? apsaugos nuo savival?s reikalavimus“ (žr. 2017 m. kovo 15 d. Sprendim? *Al Chodor* (C?528/15, EU:C:2017:213, 43 punktas)). Man kyla klausimas, kaip iš esm?s teisminis ir pakankamai „dinamiškas“ SESV 325 straipsnio 1 dalyje nustatyt? reikalavim? aiškinimas atitinka šiuos reikalavimus.

64 Žr. mano išvad? byloje *Scialdone* (C?574/15, EU:C:2017:553, 151 ir 152 punktai).

65 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S ir M.B.* (C?42/17, EU:C:2017:936, 41 punktas).

66 2018 m. birželio 5 d. Sprendimas *Kolev ir kt.* (C?612/15, EU:C:2018:392, 65 punktas).

- 67 Žr. 2015 m. rugsėjo 8 d. Sprendimas *Taricco ir kt.* (C-105/14, EU:C:2015:555, 49 ir 58 punktai) ir 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936, 38 ir 39 punktai).
- 68 2018 m. birželio 5 d. Sprendimas *Kolev ir kt.* (C-612/15, EU:C:2018:392, 68 ir 69 punktai).
- 69 Šiuo klausimu visų pirma žr. 1970 m. gruodžio 17 d. Sprendimas *Internationale Handelsgesellschaft* (11/70, EU:C:1970:114, 4 punktas); 2008 m. rugsėjo 3 d. Sprendimas *Kadi ir Al Barakaat International Foundation / Taryba ir Komisija* (C-402/05 P ir C-415/05 P, EU:C:2008:461, 281–285 punktai) ir 2014 m. gruodžio 18 d. Nuomonis 2/13 (Sąjungos prisijungimas prie EŽTK) (EU:C:2014:2454, 170 punktas).
- 70 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936, 57 punktas. Taip pat žr., kiek tai susiję su direktyvų taikymu, 1987 m. spalio 8 d. Sprendimas *Kolpinghuis Nijmegen* (80/86, EU:C:1987:431, 13 punktas) ir 2005 m. lapkričio 22 d. Sprendimas *Grøngaard ir Bang* (C-384/02, EU:C:2005:708, 30 punktas).
- 71 2015 m. rugsėjo 8 d. Sprendimas *Taricco ir kt.* (C-105/14, EU:C:2015:555, 24 ir 47 punktai).
- 72 2018 m. birželio 5 d. Sprendimas *Kolev ir kt.* (C-612/15, EU:C:2018:392, 57 ir 65 punktai).
- 73 Žinoma, teisinga būtų priešingai tvirtinti, kad toks poveikis visada buvo susijęs su ES teisės sistemos funkcionavimu. Bet koks pareiškimas dėl nesuderinamumo, pateiktas nacionalinio teismo, gali būti ginijamas kitų dalyvių toje valstybėje narėje, dėl to teisė tapti (bent jau tam tikru laikų) mažiau nuspėjama, o tai reiškia, kad vienas asmuo gali, pereinančiam laikotarpiui, pvz., gauti tam tikros naudos, o kiti – ne. Deja, tokia (bendrai galiojanti) pastaba susiduria su aiškiomis ribomis tam tikromis aplinkybomis veiksmingai (i) taikant baudžiamąją atsakomybę (ii) remiantis SESV 325 straipsnio 1 dalies „ekonomine formuluoote“. Pagrindinis skirtumas yra pagrįstas nuspėjamumu ir taikomų taisyklių aiškumu. Žr. mano išvadą byloje *Scialdone* (C-574/15, EU:C:2017:553, 165–166 ir 173–178 punktai).
- 74 2011 m. gruodžio 21 d. Sprendimas *N. S. ir kt.* (C-411/10 ir C-493/10, EU:C:2011:865, 86 punktas).
- 75 2016 m. balandžio 5 d. Sprendimas *Aranyosi ir Căldăraru* (C-404/15 ir C-659/15 PPU, EU:C:2016:198, 82–88 punktai).
- 76 ES norma arba norma, reglamentuojanti šį konkretų klausimą, visetas, kaip nurodyta šios išvados 70–80 punktuose.
- 77 Taigi, dėl skalės, paminėtos ir aptartos šios išvados 79 punkte, priartėjant prie bylų *Ispas* arba *Kolev* scenarijaus.
- 78 Žr., pvz., kiek tai susiję su Chartijos laikymusi Sąjungos teisės taikymo srityje, 2013 m. vasario 26 d. Sprendimas *Åkerberg Fransson* (C-617/10, EU:C:2013:105, 27 punktas) ir 2017 m. balandžio 5 d. Sprendimas *Orsi ir Baldetti* (C-217/15 ir C-350/15, EU:C:2017:264, 16 punktas).
- 79 Žr., pvz., 2018 m. gegužės 2 d. Sprendimas *Scialdone* (C-574/15, EU:C:2018:295, 53 punktas).
- 80 2018 m. gegužės 2 d. Sprendimas *Scialdone* (C-574/15, EU:C:2018:295, 33 punktas).
- 81 Nors, vertinant labai ciniškai, galbūt galėtume kelti klausimą dėl šio pareiškimo faktinio

tikslumo: žmonių siuntimas į kalinimo staigą už nesumokėtus mokesčius gali būti (labiau nutolęs) atgrasymo tikslas, bet vargu ar (galbūt labiau tiesioginis) būtų priversti juos laikytis savo prievolių valstybės biudžetui. Tai irgi yra pagrindas, kodėl skolininko kalinimas, nors galbūt taip pat pagrįstas dėl atgrasomojo poveikio, buvo tik iš dalies sėkminga, siekiant priversti žmones susimokėti – žr. kartu su atitinkamomis literatūrinėmis nuorodomis mano išvadų byloje *Nemec* (C-256/15, EU:C:2016:619, 63–65 punktai).

82 Šiuo klausimu žr., be kita ko, 2015 m. gruodžio 17 d. Sprendimų *WebMindLicenses* (C-419/14, EU:C:2015:832, 65 ir 66 punktai). Teisingumo Teismas visų pirma pabrėžė, kad pokalbių telefonu pasiklausymas, per kurį buvo surinkti nagrinėjami rodymai, turėtų būti nustatytas teisės aktuose ir būtinas baudžiamosios ir administracinės teisės srityje. Be to, reikia patikrinti, ar, remiantis bendruoju teisės gynybą užtikrinimo principu, apmokestinamasis asmuo turėjo galimybę per administracinį procesą susipažinti su šiais rodymais ir būti išklausytas.

83 Dėl teisės į privatų gyvenimą pokalbių pasiklausymo atveju, žr., pvz., 1990 m. balandžio 24 d. EŽTT sprendimų *Kruslin / Prancūzija* (CE:ECHR:1990:0424JUD001180185); 2010 m. gegužės 18 d. Sprendimų *Kennedy / Jungtinė Karalystė* (CE:ECHR:2010:0518JUD002683905) ir 2015 m. gruodžio 4 d. Sprendimų *Roman Zakharov / Rusija* (CE:ECHR:2015:1204JUD004714306). Pastarojoje byloje Europos Žmogaus Teisių Teismas nustatė Rusijos teisės aktų, reglamentuojančių telefoninių pokalbių pasiklausymą, trūkumus išduodant leidimų tokiems pasiklausymams. Taip pat žr. plačiau dėl kovos su nusikalstamumu ir privataus gyvenimo apsaugos tam tikros pusiausvyros užtikrinimo 2016 m. gruodžio 21 d. Sprendimų *Tele2 Sverige ir Watson ir kt.* (C-203/15 ir C-698/15, EU:C:2016:970).

84 Šios išvados 96–101 ir 102–112 punktai.

85 Pavyzdžiui, ar norma, kurioje nurodyta, kad aplinkosaugos procedūrų išlaidos neturi būti pernelyg didelės, yra procesinė, ar materialinė teisės norma? Taip pat šiuo klausimu žr. mano išvadų byloje *Klohn* (C-167/17, EU:C:2018:387, 82–91 punktai).

86 Abiejuose sprendimuose, šie rodymai buvo ne tik svarstomi, pastabas pateikęs kelioms šalims ir būtų stojusioms valstybėms narėms, bet ir paremti Europos Žmogaus Teisių Teismo patikimomis ataskaitomis šiuo klausimu (žr. 2011 m. gruodžio 21 d. Sprendimų *N.S. ir kt.* (C-411/10 ir C-493/10, EU:C:2011:865, 88–90 punktai) ir 2016 m. balandžio 5 d. Sprendimų *Aranyosi ir Căldăraru* (C-404/15 ir C-659/15 PPU, EU:C:2016:198, 43 ir 60 punktai). Žinoma, netvirtinu, kad teiginiai apie sisteminius trūkumus visada turėtų būti paremti tokios rūšies ar apimties rodymais kiekvienu atveju. Šis palyginimas pateiktas siekiant parodyti konceptualių požymių skirtingo lygio pateiktus rodymus.

87 Kaip jau trumpai minėta šios išvados 24 ir 44 punktuose, panašu, kad yra nesutarimo tarp nacionalinių teismų, kaip teisingai aiškinti naujus teisės aktus. Galima diplomatiškai pridurti, kad nesutarimo lygis, kaip matyti iš nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą, tarp viena vertus, prašymą priimti prejudicinį sprendimą patekusio teismo, *Varhoven kasationsen sad* (Aukščiausiasis kasacinis teismas) ir *Sofiyski gradski sad* (Sofijos miesto teismas) atrodo dar didesnis.